

ข) ความเป็นมนุษย์กับสภาวะความรู้และการพัฒนา จากทัศนะนี้มีมนุษย์ย่อมมีอยู่เคียงคู่กับความรู้หรือองค์ความรู้ เพราะถือว่ารากฐานของปัญหาทั้งมวลอันเกิดขึ้นต่อมนุษย์ สังคม และธรรมชาติที่เรากำลังเผชิญกันอยู่นี้ ล้วนมีสมมติฐานมาจากตัวองค์ความรู้ของมนุษย์เราแทบทั้งสิ้น⁵ กระบวนการความคิดเปลี่ยนแปลงสังคมจากยุคเก่าสู่ยุคใหม่ การพัฒนาคนจึงเป็นแกนบูรณาการในระบบการพัฒนาที่เป็นองค์รวม โดยจะต้องเป็นการพัฒนาที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ อันเป็นไปตามระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยทั้งหลาย ซึ่งการดำรงอยู่ด้วยความดีของมนุษย์เป็นอยู่อย่างมีอิสรภาพและสันติสุขในโลกที่เกื้อกูล ทำให้การดำรงอยู่กันด้วยดีของมนุษย์นั้นจะต้องอาศัยความเป็นไปอย่างประสานและเกื้อกูลกันของระบบความสัมพันธ์แห่งองค์รวมคือตัวมนุษย์ สังคม และธรรมชาติเป็นองค์ประกอบสำคัญ⁶ นอกจากนี้แล้วองค์ประกอบของการพัฒนามนุษย์ทางด้านการดำเนินชีวิต ได้แก่ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งมีความสัมพันธ์อาศัยกันส่งผลต่อการพัฒนาให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคน⁷ จึงจะเป็นการพัฒนาความเป็นมนุษย์ได้อย่างมีศักดิ์ศรีให้เป็นไปในทางเดียวกันและเกื้อกูลกัน โดยทางเลือกที่เห็นได้ชัดและจำเป็นเพื่อความอยู่รอดหนึ่งของมวลมนุษยชาติ ต้องมาจากการพัฒนาที่เป็นธรรมและยั่งยืน ซึ่งก็รวมถึงเรื่องของสังคมไทยเราด้วยนั้น⁸ คือ วิถีทางแห่งความรู้อันเป็นอิสระเพื่อการพัฒนาตนเอง “จากภายในจิตสำนึกเรียนรู้” ของมนุษย์เพื่อรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมให้สมศักดิ์ศรีที่ตนจะได้รับจากคนอื่นในสังคมด้วย

ค) ความเป็นมนุษย์กับสังคมการเมือง เป็นแนวคิดที่มองว่าความเป็นมนุษย์นั้นรวมความลงตัวเกี่ยวเนื่องกับกฎว่าด้วยเหตุกับผล (The Law of Causality) ผสมกับแนวความคิดของฝ่ายสัมพัทธ์นิยม (Relativism) ฉะนั้นมนุษยธรรมจึงเป็นรากฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยสอนว่ามนุษย์ต้องเริ่มต้นและเสริมความสัมพันธ์กันทาง

⁵ เสน่ห์ จามริก, *ฐานคิดสู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย* (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา, 2541), หน้า 124.

⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *การพัฒนาที่ยั่งยืน* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542), หน้า 237.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 243-244.

⁸ เสน่ห์ จามริก, *เรื่องเดิม*, หน้า 190.

สังคมด้วยการประพฤติแบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา และเอาใจเราไปใส่ใจเขา⁹ ก็จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขนั่นเอง

ง) ความเป็นมนุษย์กับสัตว์ “มนุษย์” (human species) แบ่งแยกตัวเองและสร้างความแตกต่างออกจากสัตว์อื่นๆ ได้ด้วย “ความเป็นมนุษย์” (humanity) หรือ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” (human dignity) ของตัวมนุษย์เอง มนุษย์ถือว่าพวกเขาเป็นประเภท หรือชนิดของสิ่งมีชีวิตที่แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ (mankind) ก็ด้วยเหตุผลที่ว่าพวกเขาคือ “มนุษย์” จะว่าไปแล้วสัตว์อื่นๆ ก็เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีประเภทหรือชนิด (species) ที่แตกต่างจากมนุษย์ เห็นได้ชัดว่ามนุษย์ทำให้ตัวพวกเขาเองแตกต่างจากสัตว์อื่นๆ ด้วยการที่พวกเขาใส่คำว่า “human” ลงหน้าคำว่า “species” ในฐานะเป็นคุณศัพท์เพื่อขยายให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของคำว่า “species” ความเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นคำคุณศัพท์อย่าง “human” หรือคำนามอย่าง “mankind” หรือ “humanity” นั้นมีความสำคัญยิ่งที่ช่วยให้สิ่งมีชีวิตอย่างเราแตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ¹⁰ อีกทั้งมนุษย์นั้นดูเหมือนว่าไม่ใช่สิ่งที่มีธรรมชาติหรือตัวตน (onto-being) ที่แน่นอน แต่มนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในสภาวะพลวัตรของการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (becoming always in transition)¹¹ ดังนั้นความเป็นมนุษย์จึงมิใช่เป็นสิ่งที่มีความแน่นอนตายตัวปราศจากการเปลี่ยนแปลง หากแต่ความเป็นมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่กำลังจะเป็น (becoming) อะไรบางอย่างหรืออะไรก็ได้ตามความเหมาะสมเพื่อความอยู่รอดอยู่ตลอดเวลา

2. นิยามความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรี”

ตั้งแต่แรกเริ่มชาวโรมันได้ให้ความหมายคำว่า “ศักดิ์ศรี” หมายถึงเกียรติในทางส่วนบุคคลที่ปรากฏต่อสาธารณะ ซึ่งสังเกตเห็นว่าศักดิ์ศรีของชาวโรมันมิใช่เรื่องของบุคคลทุกคน หากแต่หมายถึงเฉพาะบุคคลที่ได้รับเกียรติจากสาธารณะเท่านั้น¹² แต่

⁹ สิทธิ บุตรอินทร์, เรื่องเดิม, หน้า 151.

¹⁰ ไชยันต์ ไชยพร, “ชีวิตและความตายของปรัชญาการเมืองในยุควิทยาศาสตร์ ตอนที่หนึ่ง,” วารสารรัฐศาสตร์สาร 20, 3, (2541): 4.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

¹² บรรเจิด สิงคะเนติ, เรื่องเดิม, หน้า 84, อ้างถึงใน Albert Bleckmann, *Staatsrecht II-Die Grundrechte*, 1997, pp. 542 .

“ศักดิ์ศรี” ในความเข้าใจของศาสนาคริสต์ กลับหมายถึงความเมตตาของพระเจ้าซึ่งเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในทางศาสนาคริสต์ที่ว่า มนุษย์ถูกสร้างขึ้นตามความประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นศักดิ์ศรีของมนุษย์มีอาจถูกทำลายหรือถูกพรากไปได้โดยการกระทำของบุคคลอื่น หากแต่ถูกทำลายได้โดยบาปของตนเอง อันแสดงให้เห็นถึงศักดิ์ศรีอีกแง่มุมหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า ต่อมาทัศนะของนักปรัชญาบางคนเริ่มมองว่า ศักดิ์ศรี หมายถึงความเป็นอิสรภาพของมนุษย์บนพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งมีได้มีวัตถุประสงค์หลักอยู่ที่ตัวมนุษย์ หากแต่มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันที่จะร่วมบรรลุคุณค่าแห่งความดีงามได้

หากวิเคราะห์จากตัวอักษรตามพจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 คำว่า “ศักดิ์ศรี” เป็นคำนาม แปลว่า เกียรติศักดิ์ ซึ่งหากพยายามถอดความหมาย โดยการแยกคำออกจากกันได้ดังนี้ คำว่า “ศักดิ์” หมายถึง ฐานะ ส่วนคำว่า “ศรี” หมายถึง สิริ มิ่งขวัญ ผู้เป็นที่รักหรือเคารพนับถือ ส่วนคำว่า “เกียรติ” หมายถึง การยกย่องนับถือ ดังนั้นเมื่อพิจารณาคำทั้งหลายข้างต้นโดยรวมแล้ว น่าจะได้คำตอบว่า “ศักดิ์ศรี” หมายถึงการยอมรับนับถือสถานภาพของบุคคล¹³ ที่เปรียบเสมือนเกราะป้องกันความเป็นมนุษย์ แม้ไม่อาจพิสูจน์ให้ประจักษ์ชัดเจนในความเท่าเทียมกันภายนอกได้ แต่ก็อาจรับรู้และสัมผัสได้ด้วยเหตุผลภายในจิตสำนึกจากความรู้สึกผิดชอบของมนุษย์ผู้มีปัญญาได้อย่างเท่าเทียมกันอย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างกันในด้านสังคม วัฒนธรรม ชุมชนประเพณีนิยมหรืออื่นใดก็ตาม แต่ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อยู่ที่ทุกคนเพราะเป็นมนุษย์ อันจะต้องได้รับการยอมรับและเคารพโดยเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั่นเอง

3. นิยามความหมายตามแนวคิดปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

จากฐานรากของสิทธิมนุษยชนอันโยงไปสู่ธรรมชาติของมนุษย์เพื่อจะช่วยเหลือ
อธิบายแก่นแห่งความเป็นมาของความหมายเกี่ยวกับเรื่องนี้ ในทรรศนะของ Jack

¹³ นพนิติ สุริยะ, “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์: มองจากบริบทของไทย,” วารสารนิติศาสตร์ 30, 3 (กันยายน 2543): 507.

Donnelly ได้แสดงความเห็นไว้ว่า¹⁴ แหล่งที่มาของสิทธิมนุษยชนคือธรรมชาติเชิงศีลธรรมของมนุษย์ (Man's moral nature) สิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งจำเป็นมิใช่เพียงเพื่อการมีชีวิตอยู่ แต่เพื่อการดำรงชีวิตที่มีศักดิ์ศรี กล่าวคือ เพื่อชีวิตที่มีคุณค่าสมกับความเป็นมนุษย์ (life worthy of a human being) สิทธิมนุษยชนจึงเกิดขึ้นจากศักดิ์ศรีอันมีมาโดยกำเนิดของบุคคล อันเกี่ยวโยงไปถึงจินตภาพทางศีลธรรมแห่งศักยภาพของมนุษย์ (Moral vision of human potentiality) แม้อาจเป็นสิ่งที่ยากต่อการพิสูจน์เชิงประจักษ์ แต่จริงๆ แล้วสิ่งนี้ก็ดูเหมือนเป็นการสืบเนื่องมาจากความพยายามของ “คณะกรรมการว่าด้วยรากฐานทางทฤษฎีสิทธิมนุษยชน” (A Committee on the Theoretical Bases of Human Rights) ขององค์การด้านการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1947 ที่มุ่งแสวงหาหลักการร่วม (Common Principles) โดยการมีหนังสือสอบถามความเห็นปัญหาทางทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนไปยังนักวิชาการปัญญาชนคนสำคัญของโลกได้แก่ มหาตมคานธี (Gandhi) ฮักลีย์ (Aldous Huxley) มารีแตง (Jacques Maritain) และลาสกี (Harold J. Laski) ต่างมีจดหมายตอบกลับมา คือการเน้นย้ำรากฐานทางทฤษฎีสิทธิมนุษยชนที่มีความศรัทธาเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ ในศักดิ์ศรีอันติดมาแต่กำเนิดของชายและหญิงเหมือนกัน พร้อมทั้งที่ศรัทธารากฐานร่วมกันของสหประชาชาติอันมีต่อเสรีภาพและประชาธิปไตย ซึ่งในความเชื่อมั่นนี้ต่อสิทธิมนุษยชนก่อให้เกิดปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ในปี ค.ศ. 1948 นั้นเอง

ที่กล่าวมาสะท้อนความศรัทธาต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันหมายถึง ความเชื่อมั่นในคุณค่าของมนุษย์ในความมีมโนธรรม และศักยภาพที่จะเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นมนุษย์อันสมบูรณ์ตราบเท่าที่ยังมีลมหายใจอยู่ มนุษย์ทุกคนย่อมมีความเป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนแปลงพัฒนาตัวเองจากสภาพที่เป็นอยู่ การที่เรายืนยันว่ามนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีไม่อาจถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสิ่งใด ๆ มิใช่เพราะเราเชื่อว่ามนุษย์เป็นสิ่งสมบูรณ์ แต่เพราะความศรัทธาเชื่อมั่นว่ามนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ (Ability of Becoming) ต่างหากที่ทำให้เราต้องเคารพต่อความเป็นมนุษย์ของเขา หรือหลักเรื่องศักดิ์ศรีของ

¹⁴ จรัญ โฆษณานันท์, รัฐธรรมนูญ 2540: จากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สู่ธัมมิกสิทธิมนุษยชน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2544), หน้า 65-66.

บุคคล/มนุษย์ (The Principle of the Dignity of the Person) ซึ่งเน้นการเคารพในคุณค่าของมนุษย์ โดยปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยการยอมรับต่อการตัดสินใจ/ความตั้งใจ รวมถึงการแสดงออกที่เป็นไปโดยความสมัครใจของมนุษย์ด้วยกัน อีกทั้งการที่จะส่งเสริมสิทธิมนุษยชนจะต้องมีการกิจอย่างหนึ่งของธรรมชาติมนุษย์ ก็คือการต่อสู้กับธรรมชาติที่เป็นอยู่จริง (A Task of human nature against nature) ซึ่งหากไม่มองโลกอย่างสิ้นหวังมากนัก トラบเท่าที่จุดมุ่งหมายเชิงคุณค่าเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษยชาติไม่อาจปฏิเสธได้ ฉะนั้นศรัทธาในความเป็นมนุษย์ก็ย่อมกลายเป็นสิ่งที่เราอาจจะปฏิเสธได้ฉะนั้น¹⁵ และจุดสำคัญที่สุดก็คือเป้าหมายเพื่อผลลัพธ์แห่งศรัทธาไปสู่การบรรลุซึ่งอิสรภาพ ภารครภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพ ตามคำปรารภในปฏิญญาสากล ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญ ทั้งในคำปรารภและเนื้อความทั้ง 30 มาตราได้ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 กำหนดปรัชญาที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระเสรีและเสมอภาคเท่าเทียมกันในเกียรติศักดิ์ (ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์) และสิทธิของบุคคล ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภารครภาพ”

มาตรา 2 กำหนดวางแนวหลักการพื้นฐานที่ว่า “มนุษย์มีความเท่าเทียมกัน และไม่แบ่งแยกในการได้มาซึ่งสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องไม่มีความแตกต่างกันในเรื่อง เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่นๆ เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นใด” เหล่านี้เป็นตัวอย่างที่ต้องการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

มาตรา 3 ถือว่าเป็นเสาหลักแห่งสิทธิขั้นแรกในปฏิญญา

มาตรา 4 ถึงมาตรา 21 จะพบว่าได้ครอบคลุมภัยแห่งสิทธิต่าง ๆ ในแง่ของสิทธิทางแพ่งและทางการเมือง ได้แก่

- เสรีภาพจากการถูกบังคับให้เป็นทาสหรือภาระจำยอมใดๆ
- เสรีภาพจากการถูกทรมานหรือได้รับการประเดียดหรือการลงทัณฑ์ ซึ่งทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือหยาบเถื่อน
- เสรีภาพจากการถูกจับ กักขัง หรือเนรเทศโดยพลการ
- เสรีภาพในการย้ายที่อยู่และการเลือกที่อยู่

¹⁵ จรัญ โฆษณานันท์, เรื่องเดิม, หน้า 69-71.

- เสรีภาพในความคิด มโนธรรมและศาสนา
- เสรีภาพในการแสดงความเห็นและการแสดงออก
- สิทธิที่จะได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลในกฎหมายไม่ว่า ณ ที่ใด
- สิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอย่างได้ผลโดยศาล
- สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยโดยศาล ซึ่งเป็นอิสระและไร้อคติ

- สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ ว่ามีความผิดตามกฎหมาย

- สิทธิในที่พักพิง
- สิทธิในการถือสัญชาติ
- สิทธิที่จะสมรสและสร้างครอบครัว
- สิทธิที่จะเป็นเจ้าของทรัพย์สิน
- สิทธิในการชุมนุมและการสมาคมโดยสงบ
- สิทธิที่จะเข้าร่วมในการปกครองแห่งประเทศตน และการเข้าถึงอย่างเท่าเทียมในบริการสาธารณะในประเทศของตน

มาตรา 22 ถึง มาตรา 27 นั้น ได้กล่าวถึงสิทธิในทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันจำเป็นแก่เกียรติภูมิของความเป็นมนุษย์ ได้แก่

- สิทธิในด้านการประกันสังคม
- สิทธิที่จะทำงาน และได้รับค่าตอบแทนสำหรับการทำงานที่เท่ากัน
- สิทธิที่จะได้พักผ่อน และมีเวลาว่าง
- สิทธิในมาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอสำหรับสุขภาพและสวัสดิภาพ
- สิทธิที่จะได้รับการศึกษา
- สิทธิที่จะใช้ชีวิตทางด้านวัฒนธรรมในประชาคมอย่างเสรี

มาตรา 28 ถึง มาตรา 30 เป็นบทสรุปที่จะได้รับประโยชน์จากระบอบสังคมและระหว่างประเทศ โดยได้กล่าวปรมมิให้รัฐ กลุ่มชน หรือบุคคลใด อ้าสิทธิและกระทำการใดๆ อันมุ่งต่อการทำลายสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ใด ๆ ที่ระบุไว้ในปฏิญญานี้¹⁶

¹⁶ นพนิตี สุริยะ, สิทธิมนุษยชน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2537), หน้า 54-55.

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นคำว่า “สิทธิมนุษยชน” (Human Rights) นั้นหมายถึง สิทธิทั้งหลายซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในประเทศที่มีอารยธรรมว่า เป็นสิทธิพื้นฐานที่จำเป็น ในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีของมนุษย์ และในการพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์นั้น ถือเป็นสิทธิที่มีการคุ้มครองป้องกันในทางกฎหมายเป็นพิเศษกับความสำคัญของ สิทธิดังกล่าว¹⁷ ซึ่งคำนี้เป็นศัพท์ใช้กันเมื่อศตวรรษที่ 20 นี้เอง¹⁸ จึงมีมโนทัศน์สมัยใหม่ ปรากฏอยู่ในรูปของคำอื่นที่มีปริณิชนวลเช่นเดียวกับสิทธิมนุษยชนได้แก่คำว่า “หลักนิติ ธรรม” (Rule of Law) เสรีภาพพลเมือง (Civil Liberties) และสิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental Rights) ที่ต่างยืนยันในมูลฐานของเกียรติภูมิและคุณค่าของความเป็น มนุษย์แอบแฝงเต็มเปี่ยมไปด้วยความมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ดังนั้นการคำนึงถึงคำว่า “สิทธิมนุษยชน”(Human Rights) จึงมีความเกี่ยวข้องกับ คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” (Human Dignity) ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมเพราะเป็นคำที่ ปรากฏอยู่เสมอในเอกสารเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน แต่อย่างไรก็ตามมีบางทัศนะที่สะท้อน นิยามของคำว่าสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่แตกต่างกัน โดยความหมาย ของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น ถ้ามองจากแนวคิดทางสังคมและการเมืองการ ปกครองจะแสดงถึงความเข้าใจเกี่ยวกับจิตใจตามธรรมชาติที่มีคุณค่าของมนุษย์ตามนัย ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสังคม ส่วนในทางตรงกันข้ามความหมายของสิทธิ มนุษยชนกลับเน้นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนมีอย่างเท่าเทียมกันและไม่สามารถถ่ายโอนสิทธิ ให้แก่กันได้ โดยสิทธิมนุษยชนนี้เป็นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนพึงมีในฐานะที่เกิดมาเป็น มนุษย์ ทำให้สิทธิมนุษยชนกลายเป็นแนวคิดที่เน้นเชิงปฏิบัติโดยมุ่งหมายที่จะแยกแยะ แนวคิดทางเนื้อหาออกจากแนวคิดของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และแนวคิดที่หลากหลาย ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ได้รับความแพร่หลายอย่างรวดเร็วนี้เอง ส่วนใหญ่ ไม่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคและความอิสระที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน จึงทำให้ ระบบการเมืองการปกครองของแต่ละสังคมมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปฏิเสธแนว

¹⁷ วีระ โลจายะ, กฎหมายสิทธิมนุษยชน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2538), หน้า 54-55.

¹⁸ Even Luard, *The Origins of International Concern Over Human Rights* (New York: F.A. Praeger, 1967) p.7.

คิดในการปฏิบัติของสิทธิมนุษยชน¹⁹ แท้จริงแล้วศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ใช่เรื่องส่วนบุคคล ไม่ใช่เรื่องของความเป็นอิสระเท่านั้น หากแต่เป็นเรื่องของมหาชนและกลุ่มบุคคลส่วนรวม ซึ่งส่วนหนึ่งของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อาจประกอบด้วยความจำยอมในการยอมรับสิ่งที่เป็นประกาศของสิทธิมนุษยชนให้อะไรแก่สังคม²⁰ อาจจะได้รับการพิจารณาอย่างไม่ยุติธรรมหรือไม่เป็นธรรมก็ได้

4. นิยามความหมายตามแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

“สิทธิ” (Right) หมายถึง อำนาจที่มีกฎหมายรับรองให้แก่บุคคลที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น เป็นกฎหมายที่รับรองให้แก่บุคคลคนหนึ่งหรือหลายคนที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นอีกคนหนึ่งหรือหลายคนกระทำการบางอย่างบางประการให้เกิดประโยชน์แก่ตน²¹ ซึ่งเป็นการก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นด้วย ตามความหมายนี้หากนำไปปรับกับรัฐธรรมนูญ ถือว่าเป็น “สิทธิตามกฎหมายมหาชน” หมายถึงอำนาจตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรอง กลุ่มครองแก่ปัจเจกบุคคลในอันที่จะกระทำการใดหรือไม่กระทำการใด แต่มีข้อน่าสังเกตที่ว่าทำให้อำนาจแก่ปัจเจกบุคคลดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องที่จะไม่ให้บุคคลใดแทรกแซงในสิทธิตามรัฐธรรมนูญของตน บางกรณีก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องให้รัฐดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง สิทธิตามรัฐธรรมนูญยังหมายรวมถึงการให้หลักประกันในเชิงสถาบันด้วย ความสัมพันธ์ดังกล่าวระหว่างปัจเจกบุคคลต่อรัฐและสิทธิตามรัฐธรรมนูญ จึงเป็นสิ่งที่ผูกพันรัฐที่จะต้องให้ความเคารพ ปกป้อง และให้ความคุ้มครองสิทธิตามรัฐธรรมนูญกำหนด เพื่อให้มีผลบังคับในทางปฏิบัติ²²

¹⁹ Rhoda E. Howard and Jack Donnelly, **Human Dignity, Human Rights and Political Regimes** (London: Cornell University Press, 1989), pp. 66-67.

²⁰ Rhoda E. Howard, **Dignity, Community and Human Rights** (USA: Philadelphia, 1992), pp. 84.

²¹ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, **สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2538), หน้า 21.

²² บรรเจิด สิงคะเนติ, **หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตามรัฐธรรมนูญใหม่** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543), หน้า 47.

“เสรีภาพ” (Liberty) ได้แก่ ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่น อันเป็นภาวะที่ปราศจากการถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวาง ฉะนั้นเสรีภาพก็คืออำนาจของบุคคลที่จะกำหนดตนเอง (Self-determination) โดยอำนาจนี้บุคคลย่อมเลือกวิถีชีวิตของตนได้ด้วยตนเอง เสรีภาพจึงเป็นอำนาจที่บุคคลมีอยู่เหนือตนเอง²³ ดังนั้นความแตกต่างระหว่างนิยามของทั้งสองคำนี้ตามรัฐธรรมนูญ จึงอยู่ที่ว่าสิทธิเป็นอำนาจที่บุคคลมีเพื่อเรียกร้องให้ผู้อื่นกระทำการ หรือละเว้นการกระทำอันใดอันหนึ่ง แต่เสรีภาพเป็นอำนาจที่บุคคลนั้นมีอยู่เหนือตนเองในการตัดสินใจโดยปราศจากการแทรกแซง หรือครอบงำจากบุคคลอื่น²⁴

แต่อย่างไรก็ตามสิทธิและเสรีภาพนั้นเป็นสิ่งคู่กันเพราะความเป็นมนุษย์ชอบที่จะมีสิทธิเป็นทั้งผู้สร้างและผู้รักษาสิทธิของมนุษยชาติ ทำให้สิทธิและเสรีภาพกลายเป็นสิ่งที่มนุษย์พึงมีพึงได้โดยชอบธรรมอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ประเภทของสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ แบ่งแยกได้ดังนี้

ก) สิทธิและเสรีภาพที่จำแนกตามเนื้อหา โดยเน้นวัตถุแห่งสิทธิและเสรีภาพเป็นหลักเกณฑ์ สามารถจำแนกตามรัฐธรรมนูญได้เป็นประเภท ดังนี้ สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล สิทธิและเสรีภาพในทางความคิดและการแสดงออกซึ่งความคิด สิทธิและเสรีภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ สิทธิและเสรีภาพในการรวมกลุ่ม สิทธิและเสรีภาพในอันที่จะได้รับปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน

ข) สิทธิและเสรีภาพที่จำแนกตามการเกิด ตามรัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองให้แก่ราษฎรอย่างชัดแจ้งหรือโดยปริยายแล้วโดยจำแนกได้เป็นสองประเภทคือ “สิทธิมนุษยชน” (Human Rights) กับ “สิทธิพลเมือง” (Citizens Rights)

ค) สิทธิและเสรีภาพที่จำแนกตามอาการที่ใช้ สามารถจำแนกย่อยได้เป็นสองประเภทคือ “สิทธิและเสรีภาพตามมโนธรรม” (Liberty of Conscience) กับ “สิทธิและเสรีภาพในการกระทำ” (Liberty of Action)

เห็นได้ว่าสิทธิและเสรีภาพมีความเกี่ยวพันกัน เพราะไม่ว่าจะเป็นสิทธิหรือเสรีภาพ ล้วนแต่ต้องการปกป้องและคุ้มครองแก่นแท้ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หาก

²³ วรพจน์ วิศรุดพิชญ์, เรื่องเดิม, หน้า 22.

²⁴ บรรเจิด สิงคะเนติ, เรื่องเดิม, หน้า 48.

มีการละเมิดสิทธิและเสรีภาพตามที่ได้กล่าวมานี้ ก็ย่อมมีนัยของการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยในตัวของมันเองเช่นกัน

5. นิยามความหมายตามแนวคิดของนักกฎหมายเยอรมัน

ความหมายทางกฎหมายของนักกฎหมายเยอรมันนั้นมีความชัดเจนดังเช่นที่กล่าวคำอธิบายคำว่า “ศักดิ์ศรี” ของ Guenter Duerig ที่ว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นมนุษย์โดยอำนาจแห่งจิตวิญญาณของเขาเอง ซึ่งทำให้เขาแตกต่างจากความเป็นอยู่ในสถานะธรรมชาติที่ปราศจากความเป็นส่วนบุคคล และการทำให้บรรลุเป้าหมายภายในขอบเขตส่วนบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของบุคคลนั่นเอง ในอันที่จะกำหนดตนเอง และการสร้างสภาพแวดล้อมของตนเอง ทั้งเขาได้เขียนคำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญไว้ว่า ระเบียบของสังคมที่ไร้ความถูกต้องจะเริ่มขึ้นที่มนุษย์ในสังคมนั้นไม่ได้รับการปฏิบัติในฐานะที่มีเกียรติและศักดิ์ศรี ดังนั้นการกระทำในลักษณะต่าง ๆ เช่น การทำลายสิทธิ การลักพาตัว การเนรเทศ การบังคับให้ทำงาน การใช้คนเป็นทาส การก่อการร้าย การทำลายล้างชาติพันธุ์ หรือการนำมนุษย์ไปใช้ในการทดลองเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการกระทำที่ไม่ให้ความเคารพต่อศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น

J.M. Wintrich ได้อธิบายไว้ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นมีลักษณะที่อยู่เหนือตัวบทบัญญัติแห่งกฎหมายและมีอยู่ก่อนการบัญญัติรัฐธรรมนูญ โดยผู้ร่างรัฐธรรมนูญไม่ได้เป็นผู้สร้างศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ขึ้นมา แต่เขาพบมันอยู่ก่อนแล้วและยอมรับปฏิบัติ ซึ่งการให้ความเคารพและคุ้มครองศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ก็เป็นภาคแสดงของความยุติธรรมด้วย การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงมีคุณค่าสูงสุดในรัฐธรรมนูญ และได้รับการยอมรับว่าเป็นบรรทัดฐานขั้นพื้นฐานของรัฐธรรมนูญ ดังนั้นการสร้างสังคมจากเสรีชนที่มีความอิสระในตัวของตนเอง โดยเริ่มจากการเปลี่ยนหรือร่วมกันทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมก็เพื่อทำให้ความเป็นมนุษย์เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม สังคมจึงต้องยอมรับว่าสมาชิกแต่ละคนในสังคมมีความเสมอภาคและมีคุณค่าของตนเอง มนุษย์ที่อยู่ในสังคมจึงยังคงมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตของตนเอง ไม่อาจตกเป็นเพียงเครื่องมือของสังคมหรือลดคุณค่าของชีวิตมาอยู่ในลักษณะที่เป็นเพียงวัตถุของวิธีพิจารณา ดังคำสรุปที่ว่า “มนุษย์ไม่อาจจะถูกปฏิบัติในลักษณะที่เป็น

เพียงวัตถุของวิธีพิจารณา” หากแต่ความเป็นมนุษย์ควรเป็นหน่วยหนึ่งในสังคมและการอยู่ในสังคมอย่างสมศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์นั้น บุคคลทุกคนในสังคมจะต้องเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ซึ่งกันและกัน²⁵

Klaus Stern สรุปสาระสำคัญคำว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หมายถึง คุณค่าอันมีลักษณะเฉพาะและเป็นคุณค่าที่มีความผูกพันอยู่กับความเป็นมนุษย์ ซึ่งบุคคลในฐานะที่เป็นมนุษย์ทุกคนได้รับคุณค่าดังกล่าวโดยไม่จำต้องคำนึงถึงเพศ เชื้อชาติ ศาสนา วัย หรือคุณสมบัติอื่น ๆ ของบุคคล ในความหมายนี้ “ศักดิ์ศรี” จึงหมายถึงลักษณะบางประการที่สร้างออกมาเป็นคุณค่าเฉพาะตัวของมนุษย์ อันเป็นสาระัตถะในการกำหนดความรับผิดชอบของตนเอง และเป็นสาระัตถะที่มนุษย์แต่ละคนได้รับเพื่อเห็นแก่ความเป็นมนุษย์ของบุคคลนั้น รวมทั้งคำกล่าวของ W. Maihofer และ R.F Behrendt ที่เห็นว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น เป็นการแสดงออกถึงการสร้างปริมณฑลของความเป็นอิสระของปัจเจกบุคคลให้กว้างที่สุดเท่าที่จะทำได้ ใช้ประโยชน์จากปริมณฑลดังกล่าวดำรงไว้ซึ่งมนุษย์และเพื่อปรับปรุงชีวิตมนุษย์ให้ดีขึ้น โดยวิธีการพัฒนาขีดความสามารถของมนุษย์ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้²⁶

มีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ของเยอรมันในคดี KPD-Urteil เกี่ยวกับ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยอธิบายว่าเป็นการเรียกร้องการสร้างตนเองอย่างอิสระของปัจเจกบุคคลในรัฐเสรีประชาธิปไตย จึงถือได้ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นมีคุณค่าสูงสุดเป็นสิ่งที่มิอาจล่วงละเมิดได้ และเป็นสิ่งซึ่งต้องให้ความเคารพและต้องได้รับความคุ้มครองจากรัฐ เนื่องจากความเป็นมนุษย์คือคุณลักษณะส่วนบุคคลที่มีความเป็นมนุษย์ของปัจเจกบุคคล ที่จะต้องทำให้เกิดความมั่นคงแก่ปัจเจกบุคคลในการพัฒนาคุณลักษณะส่วนบุคคลให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้²⁷

การตีความของคำวินิจฉัยในคดี Mephisto-Beschluss ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญสหพันธ์ของเยอรมันได้วินิจฉัยมาตรา 1 วรรคหนึ่ง ที่ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่มิอาจจะล่วงละเมิดได้ของรัฐธรรมนูญ (Grundgesetz) โดยได้ให้หลักประกัน

²⁵ กมลชัย รัตนสภาวะวงศ์, พื้นฐานความรู้หลักกฎหมายปกครองเยอรมัน(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2537), หน้า 109-110.

²⁶ บรรเจิด สิงคะเนติ, เรื่องเดิม, หน้า 85-86, อ้างจาก, Klaus Stern, *Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland*, pp. 543.

²⁷ BVerfGE 5, 85 (206)

ในทางคุณค่าที่ปัจเจกบุคคลได้รับหลักประกันดังกล่าวเพราะความเป็นบุคคล จึงเท่ากับเป็นการรับรองถึงการคุ้มครองจากการแทรกแซงในปริณิณทลส่วนบุคคล²⁸ หากสรุปจากคำวินิจฉัยต่างๆ โดยย่อออกมาเป็นข้อความที่ดีความค้ำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้ได้แก่ “...ในการปกครองระบอบเสรีประชาธิปไตยนั้น ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ถือได้ว่าเป็นเรื่องที่มีคุณค่า (Value) สูงสุด” และ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังเป็นหลักการทางรัฐธรรมนูญ ที่เป็นหลักสำคัญของกฎหมายพื้นฐานของรัฐธรรมนูญเยอรมัน”²⁹ ยิ่งไปกว่านั้นศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ของเยอรมันยังเห็นต่อไปอีกว่า “จุดศูนย์กลางของระบบคุณค่า (Value System) ของกฎหมายพื้นฐานของเยอรมัน ย่อมอยู่ที่การให้โอกาสแก่มนุษย์ทุกผู้ทุกนามในสังคม ต่อการที่จะพัฒนาบุคลิกภาพของตนไปได้อย่างเสรี และในขณะเดียวกันก็คุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาเหล่านั้นด้วย”³⁰

นอกจากนั้นศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์รัฐกำหนดเกี่ยวกับสถานะของประชาชนในการพิจารณาต่าง ๆ ของรัฐจะต้องเป็นกรรมหรือวัตถุแห่งการกระทำ (Object) แต่จะมีสถานะเป็นบุคคลที่มีศักดิ์ศรีของประชาชนในการพิจารณา ซึ่งเกี่ยวข้องกับสิทธิในการแสดงข้อเท็จจริงและความคิดเห็นต่อหน้าศาล ตลอดจนความละเมิดมิได้ต่อคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งความคิดนี้ได้นำมาใช้เป็นหลักกฎหมายทั่วไปในวิธีพิจารณาต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่ของรัฐและมีผลต่อวิธีพิจารณาในชั้นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองด้วย

ดังนั้น การให้ความสำคัญและคุ้มครองคุณค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นหน้าที่ขององค์กรใช้อำนาจอรรถทุกอำนาจ จะต้องผูกพันปฏิบัติต่อผู้มีส่วนได้เสียในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีศักดิ์ศรี เช่น ต้องรับฟังข้อเท็จจริงหรือความคิดเห็นของเขา และวิธีพิจารณาในชั้นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง จะต้องตอบสนองต่อการให้ความสำคัญและคุ้มครองคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นหลักสำคัญ³¹

²⁸ BVerfGE 30, 173 (214)

²⁹ BVerfGE 5, 85 (204) and BVerfGE 6, 32 (36)

³⁰ BVerfGE 7, 198(205)

³¹ BVerfGE 9,89 (95)

บทที่ 7

บทวิเคราะห์ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

1. ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะเป็นคุณค่าสูงสุดตามรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญในประเทศไทยเสรีประชาธิปไตย (Liberal and democratic state) ล้วนยึดมั่นอยู่บนพื้นฐานของลัทธิปัจเจกชนนิยม (Individualism)¹ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่ได้บัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพด้านต่างๆ ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน อันเป็นแก่น (Core) ของ “สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน” (Fundamental Rights and Liberties) ที่ต้องมอบให้แก่ราษฎรตามรัฐธรรมนูญจัดตั้งขึ้น (Pouvoirs constitues) ภายใต้ “หลักนิติธรรม” (The Rule of Law) และ “หลักนิติรัฐ” (Legal state)² อันเปรียบเสมือนมงกุฎของหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ³ จึงถือว่าเป็น “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามกฎหมายมหาชน” ในฐานะมีศักดิ์และสิทธิตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติสูงสุด อันมุ่งเน้นความชัดเจนในเชิงลายลักษณ์อักษรตามทฤษฎีปฏิฐานนิยม (Positive Law) ซึ่ง

¹ ลัทธิปัจเจกชนนิยม (Individualism) ลัทธินี้สอนว่า “มนุษย์ทุกคนเกิดมามีศักดิ์ศรี และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมจะปรากฏตัวออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมในรูปของความสามารถของมนุษย์ในอันที่จะกำหนดชะตากรรมของตนได้ด้วยตนเอง (Self-determination)”

² หลักนิติรัฐ (Legal State) หรือหลักนิติธรรม (The Rule of Law) เป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของราษฎรจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจของอำนาจรัฐ และองค์กรฝ่ายบริหารจะกระทำการใดๆ ที่อาจมีผลกระทบกระเทือนต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคล แม้การกระทำนั้นจะเป็นไปเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ หรือประโยชน์ของมหาชนโดยรวมได้ ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจและเฉพาะแต่ภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น , อ้างถึงในวรพจน์ วิศวพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2539), หน้า 11.

³ หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ หมายความว่า รัฐธรรมนูญได้รับการยอมรับให้เป็นกฎหมายที่อยู่ในลำดับที่สูงสุดในระบบกฎหมายของรัฐนั้น และหากกฎหมายที่อยู่ในลำดับต่ำกว่าขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญกฎหมายดังกล่าวย่อมไม่มีผลบังคับใช้ อ้างถึงใน บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตามรัฐธรรมนูญใหม่ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543), หน้า 34.

ต้องพิจารณาคำนี้ถึงแนวคิดทางปรัชญากฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ที่แฝงเร้น
 คานและถ่วงดุลบทบาทบัญญัติดังกล่าวควบคู่กันอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

ความสำคัญในเชิงสถานะทางกฎหมายจึงเป็นแหล่งที่มา (Source) และข้อจำกัด
 (Limitation) ซึ่งเป็นป่อเกิดของสภาพปัญหาการตีความ และส่งผลโดยตรงต่อการ
 บังคับใช้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งอาจกระทบต่อผลประโยชน์
 มหาชน (Public Interest) ของรัฐที่ต้องการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน
 อันเปรียบเสมือนเป้าหมายความมั่นคงในนิติฐานะ (Legal Security) ของรัฐธรรมนูญ
 ฉบับนี้

แม้เราจะได้รับอิทธิพลมาจากรัฐธรรมนูญเยอรมันต้นตำรับที่กำเนิดแนวคิดนี้มา
 จากสภาพเหตุการณ์ความพ่ายแพ้ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองของฮิตเลอร์ที่ฆ่าล้าง
 เผ่าพันธุ์และกระทำการทารุณกรรมต่อชาวยิว ทำให้เยอรมันมีความจำเป็นที่จะต้องให้
 ความสำคัญแก่สิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งศักดิ์ศรีความเป็น
 มนุษย์ เพื่อต้องการกลบเกลื่อนและกลบเกล็นผู้การยอมรับจากสังคมโลกอีกครั้งหนึ่งอย่าง
 เต็มภาคภูมิ จึงได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 1 อนุมาตราหนึ่งก็ตาม⁴ หรือ
 กำหนดเอาแบบอย่างตามรัฐธรรมนูญแอฟริกาใต้ที่พึงบัญญัติให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
 เป็นสิทธิชนิดหนึ่งเพื่อแก้ปัญหาคิดกันสืวิ⁵ ได้เพียงหนึ่งปีก่อนหน้ารัฐธรรมนูญ
 ไทยก็ตาม ซึ่งทั้งเยอรมันและแอฟริกาล้วนมีที่มาจากการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
 ที่ไม่เหมือนกัน และแตกต่างจากจุดกำเนิดในประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัดเจน

สำหรับประเทศไทยนั้น จุดเริ่มต้นมาจากเจตนารมณ์ของผู้ร่างรัฐธรรมนูญที่ต้องการ
 การปฏิรูปการเมือง โดยมีเหตุผลมาจากการส่งเสริมและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
 สิทธิและเสรีภาพของประชาชน รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมือง
 การปกครองและการตรวจสอบใช้อำนาจของรัฐ สิ่งเหล่านี้คือปรัชญาหัวใจสำคัญ
 ของกฎหมายมหาชนและรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ซึ่งประกอบกับความเบื่อหน่าย

⁴ บุญศรี มิวังศ์อุโฆษ, “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์,” เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องศักดิ์ศรี
 ความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ, ณ ห้องประชุมกรมประชาสัมพันธ์
 กรุงเทพมหานคร, 17 พฤษภาคม 2542.

⁵ พันธ ทศนิยานนท์, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญครั้งที่ 14 วันอังคารที่ 8 กรกฎาคม 2540,
 หน้า 121-123.

รัฐธรรมนูญฉบับเก่าๆอันมีรากฐานที่มาจากอำนาจของพวกปฏีวัติรัฐประหาร ที่มีได้มีความจริงใจที่จะคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของประชาชนอย่างแท้จริง จึงนำพาต่อความต้องการให้คุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นเป้าหมายเจตนารมณ์สำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้อย่างจริงจังมั่นคงและถาวร ในขณะที่พิจารณากร่างรัฐธรรมนูญของสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (สสร.) ก็ได้มีปัญหาคถเถียงข้อโต้แย้งและเกิดความสับสนเกี่ยวกับนิยามความหมาย ตลอดจนปัญหาทางด้านการตีความและความเป็นห่วงต่อการบังคับใช้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็ตาม แต่ก็ไม้อาจดำเนินการเสนอเรียกร้องของประชาชนต่อการปฏิรูปการเมืองและความต้องการหลักประกันการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพอย่างจริงจัง จนกลายเป็นจุดกำเนิดคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ที่คลอออกมาอย่างไร้เคียงสาถุกบรรจุอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ทั้งที่ยังขาดความพร้อมในด้านองค์ความรู้ความเข้าใจ และยังขาดความชัดเจนในการตีความนิยามความหมายของคำนี้แบบไทยๆ อีกทั้งสภาพปัญหาเกี่ยวกับการตีความแบบตะวันตกและตะวันออก หรือแม้กระทั่งการตีความในเชิงศาสนาก็ยังมีความสับสนปราศจากการยุติเป็นหนึ่งเดียวกัน แล้วประเทศไทยเพียงแต่บัญญัติไว้ก่อนแต่ขาดความเข้าใจว่าคืออะไร ควรตีความไปในแนวใด และได้รับความคุ้มครองมากน้อยแค่ไหน อย่างไร ตลอดจนควรกำหนดสถานะทางกฎหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญในรูปแบบใดกันแน่ ซึ่งทำให้เกิดความสับสนมากยิ่งขึ้นในระบบกฎหมายไทย

2. ความไม่ชัดเจนของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญไทย

คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” จะมีความหมายแท้จริงและถูกต้องอย่างไรนั้นเป็นการยากที่จะอธิบายออกเป็นบทบัญญัติในเชิงปฏิฐาน (Positive) ได้ เพราะศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะเกี่ยวข้องแอบแฝงเนื้อแท้แห่งคุณค่าของมนุษย์ที่ทุกคนพึงมีพึงได้รับความเคารพต่อกันและกัน หากอธิบายความหมายในเชิงปฏิเสธ (Negative) แล้ว ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ย่อมถูกกำหนดภายใต้การกระทำที่ล่วงละเมิดต่อปัจเจกชน ตัวอย่างเช่น

การกระทำต่อมนุษย์อย่างเลวทรามต่ำช้า การทารุณกรรมต่อมนุษย์ด้วยทัศนคติที่ทราม การเนรเทศ เป็นต้น⁶

หากเชื่อมโยงระหว่างค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม สภาพสังคมและการเมืองของแต่ละสถานะแวดล้อม ย่อมมีความแปลกแยกแตกต่างออกจากกันตามธรรมชาติของความเป็นไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือความขัดแย้งเชิงเอกลักษณ์ (Identity) ล้วนเป็นสิ่งที่สร้างความยากลำบากต่อการพยายามค้นหานิยามความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ทั้งสิ้น ดังเช่นความแตกต่างระหว่างค่านิยมตะวันออกกับตะวันตก ซึ่งสังคมตะวันตกมีความใกล้ชิดเกี่ยวกับเสรีภาพคือ “ปัจเจกชนนิยม” (individualism) ที่ให้ความสำคัญต่อตัวบุคคลเหนือสังคมและรัฐ ด้วยเหตุนี้ผลประโยชน์ของรัฐจึง ให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ของรัฐหรือของส่วนรวมแท้จริงคือผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลแต่ละคนมารวมกัน แนวคิดตะวันตกจึงมีลักษณะที่แยกสิ่งต่าง ๆ เป็นส่วน ๆ เป็นเอกเทศ (individual) และการถูกแยกออกจากกัน (separateness) นี้เมื่อเปรียบเทียบกับความเป็นมนุษย์ ในสังคมตะวันตกจึงให้ความสำคัญกับปัจเจกชนหรือความเป็นเอกเทศมากกว่า ส่วนแนวคิดตะวันออกนั้น เห็นว่าไม่แยกสิ่งต่าง ๆ ออกจากกันเป็นเอกเทศอย่างชัดเจนแน่นอน ซึ่งเป็นความคิดที่ตรงข้ามกับตะวันตก โดยสังคมตะวันออกมีค่านิยมที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง เช่นค่านิยมการในความเห็นพ้องต้องกัน (consensus) ให้ความสำคัญต่อสังคมเหนือปัจเจกบุคคล เน้นระเบียบและความผสมผสานกลมกลืนของสังคมให้ความนับถือผู้สูงอายุ และครอบครัว นอกจากนั้นยังให้ความสำคัญกับบทบาทรัฐบาล เคารพในอำนาจและยอมรับในวินัยของสังคม อันเป็นการให้ความสำคัญต่อสังคมเหนือตัวบุคคลนั่นเอง⁷

ความหลากหลายและพัฒนาการที่ซับซ้อนของเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสังคมต่าง ๆ จึงนับเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่อาจมองข้ามได้ เพราะเพียงสามศตวรรษที่ผ่านมาเองที่สังคมตะวันตกพัฒนาความเชื่อมโยงของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กับสิทธิมนุษยชนขึ้นมาภายใต้เงื่อนไขแวดล้อมหลาย ๆ ประการ เช่น การปฏิวัติอุตสาหกรรม

⁶ ฟิลล ธรรมพิทักษ์พงษ์, “ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน,” วารสารศาลรัฐธรรมนูญ 3, เล่มที่ 7 (มกราคม-เมษายน 2544): 67, อ้างจาก Sabine Michalowske and Lorna Woods, *German Constitutional Law: The Protection of Civil Liberties* (England: Dartmouth, 1999), p. 99

⁷ สุจิต บุญบงการ, “ความชัดเจนในสิทธิและเสรีภาพ: ค่านิยมกับการพัฒนาประชาธิปไตย,” วารสารศาลรัฐธรรมนูญ 2, เล่มที่ 5 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2543): 23-26.

การก่อตัวของชนชั้นกลาง กำเนิดของลัทธิโปรเตสแตนต์ (Protestantism) การประสาดตัวของปรัชญาความคิดแบบปัจเจกชนนิยม (Individualism) เหตุผลนิยม (Rationalism) และลัทธินิยมการเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคน (Radicalism) สิทธิมนุษยชนหรือสิทธิธรรมชาติในถ้อยคำดั้งเดิมกลายเป็นอุดมการณ์ของสังคมในฐานะเป็นวิถีทางสำคัญประการหนึ่ง ที่จะนำไปสู่การปกป้องบรรลุถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์พร้อม ๆ กับการอ้างอิงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันเป็นรากฐานของสิทธิมนุษยชน จึงกลายเป็นอุดมการณ์ทางโลก (Secular Ideology) แบบใหม่ที่ยืนยันศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดระยะเวลาที่อุดมการณ์นี้ได้กำเนิดขึ้นมาเป็นศาสตร์ในการต่อสู้เรียกร้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แอบแฝงอยู่กับประวัติศาสตร์ อันเต็มไปด้วยอุปสรรคความขัดแย้ง หรือการต่อสู้อย่างไม่เคยสิ้นสุด ในด้านของศัตรูก็หาใช่มีแต่ผู้ปกครองเผด็จการแต่ฝ่ายเดียว หากมีความเป็นปรปักษ์ทางความคิดในโลกตะวันตกด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพวกอนุรักษนิยม กลุ่มนักบวช นักคิดฝ่ายปฏิฐานนิยม (Positivist) นักอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianist) มาร์กซิสต์ (Marxist) หรือพวกชุมชนนิยม (Communitarianist)⁸ ประกอบกับการเน้นย้ำประเด็นสำคัญในเรื่องความเป็นสากล (Universality) อันเป็นหัวใจของสิทธิมนุษยชนก็กลายเป็นข้อถกเถียง ในขณะที่เดียวกันก็ดำเนินการรวมกลุ่มประชาชาติ ในนามประเทศโลกที่สามที่มองโลกตะวันตกผูกขาดการกำหนดนิยามการอธิบายสิทธิมนุษยชน พร้อมกับความพยายามที่จะสร้างบทนิยามใหม่หรือเนื้อหาใหม่ของสิทธิมนุษยชนบนพื้นฐานในการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมและสังคม ได้แก่ จีน โคลัมเบีย คิวบา อินโดนีเซีย อิหร่าน อิรัก ลิเบีย มาเลเซีย สิงคโปร์ เวียดนาม พม่า ปากีสถาน ซิเลีย เยเมน และเม็กซิโก เป็นต้น⁹

อีกประเด็นหนึ่งที่เป็นตัวอย่างความแตกต่างทางศาสนาที่น่าสนใจ คือ อุดมการณ์สิทธิมนุษยชนนั้นจุดก่อตัวมาจากปรัชญาธรรมชาติที่ว่า สิทธิเสรีภาพและอิสรภาพเป็นสิ่งที่ติดตัวกับความเป็นมนุษย์มาตั้งแต่เกิด หากเปรียบเทียบกับปรัชญาในพุทธศาสนา กลับบอกว่ามิใช่สิ่งที่ติดตัวกับความเป็นมนุษย์โดยธรรมชาติ แต่จะได้มา

⁸ จรัญ โฆษณานันท์, รัฐธรรมนูญ 2540: จากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สู่ธัมมิกสิทธิมนุษยชน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2544), หน้า 39-41.

⁹ Christina M. Cerna, *Universality of Human Rights and Cultural Diversity: Implementation of Human Rights in Different Socio-Cultural contexts* (USA: Quarterly, 1994), p.740.

ก็ด้วยความเพียรพยายามเรียนรู้พัฒนาตนเอง หมั่นฝึกฝนด้วยสติ ปัญญา และมีเมตตาธรรม ดังนั้นในเชิงศาสนาพุทธจึงมิได้เห็นว่าศักดิ์ศรีติดตัวมาตั้งแต่เกิดเหมือนอย่างสังคมตะวันตก อันเป็นตัวอย่างหนึ่งของความหลากหลายแตกต่างจนไม่สามารถนำมากำหนดเป็นนิยามความหมายได้อย่างตายตัวแน่นอน

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ล้วนเป็นบ่อเกิดของความไม่ชัดเจนอันมีที่มาจากความหลากหลาย ทั้งปัจจัยภายนอกที่เราเอาปรัชญาตะวันตกมาเป็นต้นแบบกับรัฐธรรมนูญฉบับนี้ หรือแม้กระทั่งปรัชญาตะวันออกอันเกี่ยวกับแนวความคิดเชิงศาสนาต่างๆ ซึ่งนำมาประกอบการพิจารณาที่ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญไทยเรา ควรหมายถึงอะไร มีความหมายอย่างไร และเจตนารมณ์ต้องการให้เกิดผลคุ้มครองในทางปฏิบัติมากน้อยเพียงใด ซึ่งหาได้มีการกำหนดเอาไว้ในรัฐธรรมนูญไทยฉบับนี้แต่อย่างใดจนกลายเป็นปัญหาของความไม่ชัดเจน สำหรับประเทศไทยจะต้องแก้ไขอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพยายามทำความเข้าใจในสภาพปัญหาที่ยากแก่การกำหนดนิยามความหมาย ดังตัวอย่างจากข้อวิพากษ์ต่อทัศนคติที่อาจมอง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” อย่างโคดเดียวหลุดลอยออกจากบริบทโดยรวมของประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน เพราะไม่ปรารถนาที่จะเห็นการตีความ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” อย่างเบี่ยงเบนโดยอิงอยู่กับระบบคุณค่าหรือวัฒนธรรมในส่วนที่ล้าหลังของสังคมไทยเรา อย่างเช่น ศักดิ์ศรีของความเป็นชาย (ที่มีนัยของความไม่เสมอภาคทางเพศ) ศักดิ์ศรีของสถาบัน (เวลาที่วัยรุ่นนอ้าชีวิตยกพวกตีกัน) หรือศักดิ์ศรีของหัวหน้า (ที่ไม่ยอมรับความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชา) เป็นต้น ซึ่งเราคงอดอึดใจที่มักพบว่าในสังคมที่มีลำดับชั้นเกียรติและศักดิ์ศรีอย่างแข็งแกร่ง โดยผูกติดกับชาติกำเนิด สถานภาพหรือยศศักดิ์อย่างแน่นแฟ้นมาตลอด

นอกจากนั้นสังคมไทยมีแนวโน้มยึดติดในค่านิยมที่ถือเอาเงินตรา หรือความสำเร็จในธุรกิจเป็นพื้นฐานของระบบเกียรติและศักดิ์ศรีของมนุษย์ ในที่สุดคำถามที่ว่าสังคมไทยยังเป็นสังคมที่ยึดติดสิ่งเหล่านี้อยู่อีกหรือไม่ ซึ่งมีใช่เฉพาะความเข้าใจผิดในการมีศักดิ์ศรีแบบไทย ๆ เท่านั้น แม้แต่ประเทศเพื่อนบ้านของเราก็ยังมีข้อสังเกตเชิงความแตกต่างทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์ทางความคิด ได้แก่ ความตายที่มีศักดิ์ศรีอย่างกรณี Kamikaze ของนักบินญี่ปุ่นช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ความตายที่มีศักดิ์ศรีของนักรบกรีก-โรมันโบราณ หรือนักรบชาวมุสลิมการทำ Jihad หรือสงครามอัน

ศักดิ์สิทธิ์¹⁰ แม้กระทั่งการเข้าใจผิดว่าเป็นการกระทำที่มีศักดิ์ศรีบางอย่างตามอุดมการณ์ หรือเรียกอะไรก็ตาม คือกรณีมีข่าวเรื่องผู้ร้ายก่อวินาศกรรมโดยจี้เครื่องบินโดยสารแล้ว ขับพุ่งชนตึกเวิลด์เทรดเซ็นเตอร์ในสหรัฐอเมริกาส่งผลให้มีผู้คนล้มตายไปกว่าหลายพัน คน ทั้งที่ตัวผู้ก่อการร้ายเองก็ยอมพลีชีพเพื่ออะไรบางอย่าง ซึ่งกลายเป็นมุมตรงข้าม แทนที่จะก่อให้เกิดศักดิ์ศรีกลับก่อให้เกิดการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อผู้อื่นอย่าง ร้ายแรง เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้ย่อมสะท้อนปัญหาอันเป็นความละเอียดอ่อนในการตีความเกี่ยวกับ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญได้พอสมควรว่าอะไรคือ “ศักดิ์ศรี” อะไรคือ “ความเป็นมนุษย์” ที่ได้รับความเคารพและคุ้มครองอย่างไร ซึ่งยังเป็นเรื่องคลุมเครือ สำหรับคนไทยจำนวนมาก และยังเคลือบคลุมว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังกล่าวนั้นคือ อะไรกันแน่ ซึ่งมีการใช้ผิดใช้ถูกบ้างตามแต่คนจะอ้าง หากปล่อยให้เกิดขึ้นเรื่อย ๆ คำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้ย่อมกลายเป็นดาบสองคมต่อสังคมไทยและอาจไม่สามารถ นำมาปรับใช้ตามปรารถนาได้

ในเบื้องต้นหากเราพยายามเข้าถึงความหมายอย่างหยาบ ๆ ชนิดแปลไทยเป็นไทย โดยอ้างอิงพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน 2525 ความหมายของ “ศักดิ์ศรี” หมายถึง เกียรติศักดิ์ “เกียรติศักดิ์” หมายถึงเกียรติ ซึ่งเกียรตินี้เองหมายถึงชื่อเสียง หรือความยกย่องนับถือ ส่วนคำว่า “มนุษย์” หมายถึงสัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผลหรือสัตว์ที่มีจิตใจสูง แม้ พจนานุกรมฯ จะไม่มีคำอธิบายวลีดังกล่าวโดยตรง แต่หากถอดความทีละคำแล้วนำมา ประกอบกัน “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” อาจแปลความได้ว่าหมายถึง มนุษย์ที่ประพฤติ ตัวให้ได้รับการยกย่องนับถือจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพราะเป็นผู้ที่มีจิตใจสูงและรู้จัก ใช้เหตุผลนั่นเอง

อย่างไรก็ตามการตีความหมายให้ละเอียดขึ้นนี้ นับสำคัญคงมุ่งไปที่การเคารพ นับถือมนุษย์ หรือความเป็นมนุษย์ที่มีคุณสมบัติเชิงบวกสูงกว่าสัตว์โลกอื่น ๆ หากแต่ ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่าความเข้าใจที่รอบด้านในเรื่องนี้ คงมิได้หยุดอยู่ที่เพียงความหมาย เชิงพหุญาณนะ แต่หากต้องมองเชื่อมโยงกับอิทธิพลที่มาทางความคิดหรือแนวคิด โดยรวมของรัฐธรรมนูญ พร้อมกับการคำนึงถึงบริบททางศาสนาหรือวัฒนธรรมของ

¹⁰ จรัญ โฆษณานันท์, เรื่องเดิม, หน้า 36-38.

สังคมไทยประกอบกันด้วย¹¹ ดังนั้น หากจะเปรียบเทียบเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสังคมไทยนั้นก็เหมือนเด็กทารกที่เกิดใหม่ ย่อมจะต้องเริ่มเรียนรู้ถูกฝึกเป็นเรื่องธรรมดา ขอให้มีความตั้งใจหัดเดินไปในแนวทางตามเจตนารมณ์ที่พึงามถูกต้องชอบธรรม ลักวันหนึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็คงจะเติบโตอย่างสง่างามและมีความชัดเจนมากขึ้นในที่สุด

ตามข้อสังเกตที่กล่าวมาทั้งหมด หากสรุปโดยภาพรวมแล้วจะเห็นได้ว่าตราบเท่าที่แนวความคิด (concept) หรือความหมายของความเป็นมนุษย์ยังเป็นประเด็นที่หาข้อสรุปไม่ได้แน่นอน ความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์หรือความเป็นตัวตนของความเป็นมนุษย์ (self-understanding) หรือ ความเชื่อในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเราเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นเพียงสิ่งที่เราคิดไปเองว่า เป็นความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงในความเป็นมนุษย์รวมทั้งการเชื่อมั่นในสังขรณ์แห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น ดูจะแยกออกจากกันได้ลำบาก ความเข้าใจหรือรู้จักตัวเองกับการหลอกตัวเอง (self-understanding /self-knowledge and self-deception) แพบจะไม่มีเส้นแบ่งแยกที่ชัดเจนได้เลย

จากสภาวะที่ยังหาข้อสรุปในความหมายของความเป็นมนุษย์ไม่ได้นั้น การกล่าวอ้างถึงนิยาม มาตรฐานหรือความหมายและแก่นแท้ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของนักคิดหรือนักวิชาการหรือของใครก็ตาม (the claim of one's measure of man) ว่าเป็นนิยามหรือมาตรฐานที่ถูกต้องแน่นอนกว่าของคนอื่นๆ ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม¹² เพราะศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ใช่สภาพที่ตายตัวแต่มีพลวัตร การวินิจฉัยตีความแต่ละครั้งแต่ละเรื่องจึงต้องมีคำอธิบายที่ชัดเจนต่อสังคม¹³ ส่งผลให้การตีความหรือการพยายามกำหนดนิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กลายเป็นเรื่องยากที่จะได้คำตอบอย่างยุติและยอมรับโดยทั่วหน้า หากแต่ขึ้นอยู่กับอัตวิสัยตามสภาพการณ์ของแต่ละเหตุผลเกี่ยวกับความเชื่อ ทศนคติ วิธีชีวิตและวิธีคิดเป็นสำคัญ ดังนั้นแนวทางหนึ่งที่สามารช่วยกำหนดความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้มากขึ้น คือการ

¹¹ จรัญ โฆษณานันท์, เรื่องเดิม, หน้า 17-18.

¹² ไชยันต์ ไชยพร, “ชีวิตและความตายของปรัชญาการเมืองในยุควิทยาศาสตร์ ตอนที่ 1,” วารสารรัฐศาสตร์สาร 20, เล่มที่ 3 (2541): 12-13.

¹³ นพนิตี สุริยะ, “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์:มองจากบริบทของไทย,” วารสารนิติศาสตร์ 30, 3 (2543):

กำหนดกรอบตามเจตนารมณ์ที่ต้องการให้ชัดเจนเสียก่อน โดยพยายามทำความเข้าใจ เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างจริงจัง ที่สำคัญต้องเอารอบกฎหมายมหาชนมาเป็น ตัวตั้งและเอาประโยชน์สาธารณะชนมาเป็นตัวตาม จึงจะช่วยให้มีความเป็นไปได้ต่อการนิยามความหมาย และทำความเข้าใจศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญได้ในท้ายที่สุด ดังเช่นงานวิจัยฉบับนี้ที่ต้องการช่วยกำหนดสถานะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

3. สถานะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญไทย

ด้วยเหตุที่ว่าศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ถือเป็นพื้นฐานสำหรับการวางรากฐาน เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ตลอดจนหลักความเสมอภาคนั้น นับว่าเป็นสิทธิที่ไม่อาจจำหน่ายจ่ายโอนและล่วงละเมิดได้ เพราะมนุษย์นั้นเป็นเป้าหมายการดำเนินการของรัฐที่มีใช้เป็นเพียงเครื่องมือในการดำเนินการของรัฐ โดยการดำรงอยู่ของรัฐนั้นก็ดำรงอยู่เพื่อความเป็นมนุษย์ มิใช่มนุษย์ดำรงอยู่เพื่อรัฐ เนื่องจากความเป็นมนุษย์มิใช่เป็นเพียงวัตถุประสงค์ของการกระทำจากรัฐ หากแต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต้องเป็นประธานในการกระทำต่าง ๆ ที่รัฐต้องคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลาเป็นหัวใจสำคัญ เพราะศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จัดอยู่ในฐานะที่มีคุณค่าสูงสุดของรัฐธรรมนูญ¹⁴ ก็เป็นการกำหนดสถานะแรกของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ว่าการกระทำต่าง ๆ ของรัฐต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับคุณค่าอันสูงสุดดังกล่าวด้วย

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จึงจัดอยู่ในฐานะที่มีความเกี่ยวข้องกับสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพด้วย อันเป็นที่มาของสภาพปัญหาหลักเกี่ยวกับการกำหนดสถานะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ トラบไคยังไม่สามารถกำหนดสถานะตรงนี้หรือไม่สามารถตอบคำถามที่ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งตามรัฐธรรมนูญหรือไม่อย่างไร トラบนั้นก็ไม่มีทางกำหนดสถานะทางกฎหมายได้ และยังมีปัญหาเกี่ยวกับความพยายามกำหนดนิยามความหมาย เพื่อสร้างความชัดเจนของคำนี้ก็ไม่มีทางสัมฤทธิ์ผลได้ เพราะหากยังไม่มี ความชัดเจนในการกำหนดสถานะของศักดิ์ศรี

¹⁴บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตามรัฐธรรมนูญใหม่ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543), หน้า 90, อ้างจาก BVerfGE 5, 85 (204 ff.).

ความเป็นมนุษย์ตรงนี้ให้เกิดการยุติลงได้ว่าควรยอมรับในแนวทางใดแล้ว ก็คงไม่มีทางแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ที่มีตามมาหลายประการได้เช่นกัน แม้กระทั่งในรัฐธรรมนูญของเยอรมันต้นตำรับเอง ก็ยังมีความคิดเห็นแบ่งออกเป็นสองฝ่ายคล้ายกับสภาพปัญหาที่รัฐธรรมนูญไทยกำลังประสบอยู่ในปัจจุบันนี้

ดังนั้น สรุปได้ว่าความไม่ชัดเจนในสถานะทางกฎหมายตามรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการตีความศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จึงมีที่มาจากข้อถกเถียงระหว่างนักกฎหมายสองฝ่ายดังต่อไปนี้

ก. ฝ่ายแรก เป็นฝ่ายยึดถือตามปรัชญากฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ซึ่งมองว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น มีลักษณะในตัวของมันเองเป็นสิทธิมนุษยชนของปรัชญาตะวันตก หรือมีลักษณะเหมือนหลักศีลธรรมทางศาสนาของปรัชญาตะวันออก ไม่ว่าจะเป็นพราหมณ์ฮินดู อิสลาม หรือพุทธศาสนาก็ตาม แม้กระทั่งหากมองในเชิงจริยธรรมของชาวเอเชียอันมีวิถีดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพผู้อาวุโส เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แฝงตัวอยู่กับธรรมชาติอันไม่สามารถนำมาบัญญัติกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญได้อย่างครอบคลุมโดยละเอียด ฝ่ายนี้จึงมองว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” เป็นเพียงหลักการกว้าง ๆ ที่เป็นแกนกลางหัวใจแสดงออกในภาพรวม ซึ่งประกาศเจตนารมณ์ของการครอบคลุมธรรมชาติ เกี่ยวกับเรื่องการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคเท่าเทียมทั้งหลายเปิดเสรีอยู่ในคำ ๆ เดียวก็เพียงพอแล้ว หากนำไปเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญเยอรมันในมาตรา 1 วรรค 1 บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่ไม้อาจล่วงละเมิดได้ เป็นการกระทำของรัฐที่จะต้องให้ความเคารพและให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” จากบทบัญญัตินี้ถือว่ามีลักษณะเป็นการประกาศหลักการของสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งคล้ายกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ที่ระบุไว้ในมาตรา 4 ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” อันถือว่าเข้าลักษณะเป็นเพียงประกาศหลักการตามเจตนารมณ์คล้ายความคิดเห็นของฝ่ายนี้เช่นกัน

หากพิจารณารัฐธรรมนูญเยอรมันมาตรา 1 วรรคสาม ที่ว่า “สิทธิขั้นพื้นฐานที่จะกล่าวต่อไปนี้ ย่อมผูกพันอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจอธิปไตย และอำนาจตุลาการ โดยถือว่าเป็นกฎหมายที่มีผลบังคับโดยตรง” รัฐธรรมนูญเยอรมันมาตราต่อมาได้บัญญัติถึงสิทธิขั้นพื้นฐานผูกพันอำนาจรัฐทั้งหมด ซึ่งเนื้อหาส่วนนี้คงไม่ต่างอะไรกับ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 27 ที่ว่า “สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครอง และผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมายและการตีความกฎหมายทั้งปวง” อันสังเกตเห็นว่ามาตรานี้ของเราไม่ได้บัญญัติให้รวมถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ด้วย แต่หากนำแนวความคิดของฝ่ายนี้มาพิจารณาแล้ว ย่อมถือได้ว่ารวมถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วย เพราะศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคำประกาศเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแล้ว ย่อมได้รับความคุ้มครองผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาลด้วย แม้จะไม่ได้ระบุไว้ในมาตรา 27 เหมือนอย่างรัฐธรรมนูญของเยอรมันก็ตาม

ข. ฝ่ายที่สอง เป็นฝ่ายที่ถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิทธิและเสรีภาพอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็สิทธิขั้นพื้นฐาน สิทธิพลเมือง หรือสิทธิบัญญัติอื่น ๆ ซึ่งสามารถบัญญัติตามปรัชญาปฏิฐานนิยม (Positive Law) ได้ อย่างเช่นสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยตามหมวดสามทั้งหมดเป็นต้น ฝ่ายนี้กลับว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีลักษณะเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญได้ ซึ่งตรงข้ามกับฝ่ายแรกที่บอกว่าไม่ควรมองว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นเป็นสิทธิอย่างหนึ่ง ฝ่ายหลังนี้ยอมรับสิทธิบัญญัติที่พยายามสร้างความชัดเจนด้วยลายลักษณ์อักษรว่า ต้องการคุ้มครองสิทธิอะไรบ้างให้ชัดเจนก็ระบุลงไปเลย หรืออย่างทีเยอรมันเรียกว่า “สิทธิขั้นพื้นฐาน” (Basic Rights) โดยมีเหตุผลทางประวัติศาสตร์ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ได้โต้แย้งความเห็นของฝ่ายแรกที่กล่าวว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีลักษณะเป็นเพียงการประกาศหลักการที่ปราศจากความแน่นอนชัดเจนนั้น ฝ่ายนี้กลับยืนยันว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นปรากฏอยู่ในสิทธิขั้นพื้นฐานอื่น ๆ ด้วย ซึ่งปัญหาในเรื่องดังกล่าวนี้ศาลรัฐธรรมนูญสหพันธ์ของเยอรมันได้วินิจฉัยยอมรับว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานสิทธิหนึ่ง¹⁵

นอกจากนั้นยังมีนักคิดผู้หนึ่งคือ Zippelius กล่าวอย่างน่าสนใจว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นมีความมุ่งหมาย 2 ประการ ดังนี้ ประการแรก ที่ถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานซึ่งมีลักษณะเป็นสิทธิ ๆ หนึ่ง และอีกประการหนึ่งทีถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น ทำหน้าที่ในการวินิจฉัยในทางคุณค่าอันแสดงถึงทิศทางของการกระทำ โดยเรียกร้องให้สิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ สามารถบรรลุเป้าหมาย

¹⁵ บรรเจิด สิงคะเนติ, เรื่องเดิม, หน้า 91, อ้างจาก BVerfGE 15, 149(255).

ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นอกจากการให้หลักประกันที่จะไม่ล่วงละเมิดต่อสิทธิขั้นพื้นฐาน¹⁶ และยังมีเหตุผลประกอบของฝ่ายนี้อีกที่ว่า การจะใช้กฎหมายคุ้มครองให้ได้ผลย่อมจะต้องทราบว่าสิ่งที่ต้องการจะคุ้มครองนั้นคืออะไร มีขอบเขตกว้างขวางแค่ไหน การปล่อยให้ผู้มีอำนาจหน้าที่ดีความจะทำให้เกิดข้อโต้แย้ง การใช้กฎหมายโดยปราศจากการอภิปรายที่ชัดเจนโดยผู้ใช้อกฎหมายเองก็ยังไม่มีความชัดเจนย่อมเกิดปัญหาของความไม่แน่นอนขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

ตามเหตุผลของทั้งสองฝ่ายนี้ ได้กลายเป็นบ่อเกิดของความไม่ชัดเจนต่อการตีความศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ เนื่องจากมีข้อถกเถียงโต้แย้งกันมาตลอดตั้งแต่เริ่มร่างรัฐธรรมนูญของสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ จนกระทั่งบัดนี้ประกาศใช้บังคับแล้วก็ยังคงมีความสับสนอยู่ และอาจส่งผลให้เกิดความไร้ประสิทธิภาพต่อการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้ เนื่องจากความไม่ชัดเจนและความแตกต่างในเหตุผลของทั้งสองฝ่ายที่ต่างหวังดีต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น แต่ทราบโดยังได้เถียงกันอยู่ก็ยิ่งทำให้ไร้ประสิทธิภาพอย่างมิได้ตั้งใจ จึงควรริบค้นหาข้อยุติในทางสายกลางผสมผสานตามความเหมาะสมแบบไทย ๆ ให้เกิดเป็นแนวปฏิบัติเดียวกัน โดยพยายามสร้างกระบวนการยอมรับด้วยเหตุด้วยผล อาจรับฟังประชาพิจารณ์ ออกกฎหมายพิเศษเฉพาะกรณี หรือสร้างแนวทางการทำคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยเร็ว เพื่อช่วยกำหนดสถานะทางกฎหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ให้มีความชัดเจนต่อการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

4. ผลการบังคับใช้ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญไทย

4.1 ผลการบังคับใช้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามมาตรา 4

เนื่องจากมาตรา 4 อยู่ในหมวด 1 บททั่วไปซึ่งเป็นหมวดที่กำหนดขอบเขตกว้าง ๆ อันถือว่าเป็นสาระสำคัญที่มีลักษณะทั่วไปของบทบัญญัติรัฐธรรมนูญในหมวดอื่นที่จะต้องสอดคล้องกับบททั่วไปในบทนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นหลักการแม่บทที่ไปกำหนดหลักพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคลที่ว่า รัฐจะต้อง

¹⁶บรรเจิด สิงคะเนติ, เรื่องเดิม, หน้า 93.

ให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคล เปรียบเสมือนกับการกำหนดให้คุณค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีสถานะอยู่ในระดับที่สูงสุดของรัฐธรรมนูญซึ่งก่อให้เกิดผลเกี่ยวพันดังต่อไปนี้

ก. ผลต่อการกำหนดทิศทางรัฐ โดยที่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นมีสถานะเป็นตัวกำหนดขอบเขตและเป็นตัวจำกัดวัตถุประสงค์และภาระหน้าที่ของรัฐ อีกทั้งยังเป็นตัวกำหนดความชอบธรรมของการกระทำของรัฐ และของกฎหมายที่มีต่อคุณค่าเกี่ยวกับการบังคับใช้สิทธิขั้นพื้นฐานอื่น ๆ ด้วย เพื่อวางกำหนดเกณฑ์ที่จะต้องทำให้บรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์ของหมวดทั่วไป

ข. ผลต่อการบังคับให้รัฐต้องกำหนดเป็นหลักกฎหมายทั่วไป เพื่อดำเนินการจัดทำกฎหมายต่าง ๆ ให้สอดคล้อง หรือแม้หากเป็นกฎหมายที่มีใช้อยู่แล้ว ก็ควรจะจัดทำแก้ไขเพิ่มเติมให้เป็นไปในทางเดียวกัน

ค. ผลต่อการตีความเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งจะต้องตีความว่าสิทธิขั้นพื้นฐานทั้งหลายนั้นล้วนแต่มีผลมาจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น โดยถือว่าเนื้อหาของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะต้องนำไปใช้ประกอบในการตีความสิทธิขั้นพื้นฐานอื่น ๆ ด้วยเสมอ

ง. ผลต่อสาระัตถะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่รัฐไม่อาจเข้าแทรกแซงได้ไม่ว่ากรณีใด ๆ

4.2 การบังคับใช้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามมาตรา 26

จากการกำหนดมาตรา 26 ที่ว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้” สามารถพิจารณาได้ว่าตามเจตนารมณ์ต้องการเพียงวางกำหนดให้เป็นหลักการประกาศว่า ให้รัฐซึ่งใช้อำนาจใดหากเกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพแล้วต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วย โดยตามเจตนารมณ์ของสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญในขณะนั้น มิได้มีความตั้งใจจะให้ไปไกลถึงขนาดกำหนดให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีสถานะเช่นเดียวกับสิทธิและเสรีภาพแต่อย่างใด ทำให้มาตรา 26 ตามรัฐธรรมนูญปัจจุบันจึงมีคุณค่าเป็นเพียงความมุ่งหมายที่จะให้ผู้ใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐแสดงออกในแนวทางต่อไปนี้

ก. องค์การของรัฐจะไม่กระทำการใด ๆ ในลักษณะที่จะเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือละเว้นการกระทำใด ๆ ที่จะเป็นการละเมิดต่อสิ่งดังกล่าว

ข. องค์การของรัฐจะต้องมีภาระหน้าที่ในการดำเนินการใด ๆ ในทางที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือเอื้อต่อการใช้สิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลด้วย

แต่เป็นที่น่าสังเกตได้ว่า หากนำมาตรา 27 เรื่องการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ โดยให้ผูกพันรัฐสภา (ฝ่ายนิติบัญญัติ) คณะรัฐมนตรี (ฝ่ายบริหาร) ศาล (ฝ่ายตุลาการ) มาพิจารณาเปรียบเทียบกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่มาตรา 26 บอกแต่เพียงว่าการใช้อำนาจโดยองค์การของรัฐต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่านั้น ซึ่งในมาตรา 27 เองกลับขาดหายคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ไป จึงเป็นที่น่าสงสัยว่าแล้วศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะผูกพันอำนาจของรัฐทั้งสามฝ่ายด้วยหรือไม่ จากสภาพการเป็นสิทธิเสรีภาพตามกฎหมายบ้านเมืองที่เรียกว่า Positive Law นั้น มีข้อสังเกตที่จะต้องขยายความบทคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 4 ประกอบกับมาตรา 27 ที่เน้นการคุ้มครองไปถึงสิทธิเสรีภาพโดยปริยาย (Implied Liberties) จึงเกิดคำถามที่ว่าอะไรคือสิทธิเสรีภาพโดยปริยายนี้ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพตามกฎหมายธรรมชาติหรือไม่ เพียงใด (ซึ่งหากเทียบเคียงไปถึงมาตรา 199 และมาตรา 200 พุทธถึงคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนนั้นหมายถึงสิทธิของมนุษย์แต่ละคนที่ปรากฏอยู่โดยธรรมชาติ อันสะท้อนออกโดยบทบัญญัติต่างๆ ในกฎหมายระหว่างประเทศ)¹⁷ ดังนั้นหากนำหลักการคุ้มครองโดยปริยายมาปรับใช้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็ควรผูกพันการใช้อำนาจของรัฐทั้งสามฝ่ายนี้ด้วยเช่นกัน

4.3 การบังคับใช้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามมาตรา 28

มาตรา 28 วรรคแรกที่ว่า “บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็น

¹⁷บรรศักดิ์ อุวรรณโณ, “สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญในความเป็นจริงและในทางปฏิบัติ,” เอกสารสรุปการสัมมนาโครงการศาลรัฐธรรมนูญพบประชาชนในภูมิภาค, จัดโดยสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ด้วยความร่วมมือของสถาบันพระปกเกล้า สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง และจังหวัดขอนแก่น, ณ ศูนย์ประชุมอเนกประสงค์กาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 25 มิถุนายน 2542.

ปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน” อันเป็นการใช้และกล่าวอ้างเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้ต่อบุคคลอื่นนั้น สามารถกระทำได้ตราบเท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญและไม่เป็นการขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนอีกด้วยเป็นสำคัญ โดยเจตนารมณ์ของมาตรานี้ต้องการให้มีลักษณะของการกล่าวอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กับกรณีการใช้สิทธิและเสรีภาพนั้นแตกต่างกัน โดยที่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ใช้คำว่าบุคคลย่อมอ้างได้ ส่วนสิทธิและเสรีภาพกลับใช้คำว่าการใช้ ทำให้เกิดเป็นข้อสงสัยว่าทำไมไม่บัญญัติรวมกันไปเลยว่าทั้งการกล่าวอ้างและการใช้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพได้เท่าไรเพียงใดรวมกันไป แต่การแยกว่าการอ้างรวมพอการใช้สิทธิและเสรีภาพกลับแยกออกนั้น คล้ายกับจะบอกว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นไม่สามารถนำมาใช้ได้หรือไม่ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับการพัฒนาในทางวิชาการเกี่ยวกับการยอมรับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยจะเอาทฤษฎีและการตีความของตะวันตกมาเป็นแนวทาง หรือจะรอสร้างพัฒนาการการตีความแบบไทย ๆ ที่ต้องรอดูแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้จากการตีความขององค์กรศาลรัฐธรรมนูญต่อไป

หากนำศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาเปรียบเทียบกับการวางหลักประกันตามรัฐธรรมนูญในมาตรา 29 ที่ว่า “การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้” จากบทบัญญัติดังกล่าวถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการให้หลักประกันสิทธิและเสรีภาพ ซึ่งหลักการที่จะจำกัดสิทธิและเสรีภาพนั้นจะต้องมีผลเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง จึงเป็นหลักการที่ให้ระบอบบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญต่อการให้อำนาจในการตรากฎหมายเพื่อจำกัดสิทธิ หลักการจำกัดสิทธิและเสรีภาพจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพมิได้ และยังจำกัดได้เพียงเท่าที่จำเป็นหรือตามหลักความได้สัดส่วนเท่านั้น¹⁸ จากหลักประกันดังกล่าวนี้เองก่อให้เกิดคำถามที่ว่าอะไรคือสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพแต่ละประเภทและมีขอบเขตแค่ไหนเพียงใด ซึ่งเรื่องนี้

¹⁸ บรรเจิด สิงคะเนติ, เรื่องเดิม, หน้า 169-170.

นับว่าเป็นปัญหาที่มีความยุ่งยาก แม้แต่ในทางคำรากฎหมายของเยอรมันเองจนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังไม่สามารถที่จะกำหนดกฎเกณฑ์ออกมาเป็นหลักทั่วไปได้

แต่อย่างไรก็ตาม มีความพยายามในการนำเกณฑ์ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Wuerde des Menschen) มาเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพ ด้วยเหตุนี้การแทรกแซงใดที่เป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ย่อมถือได้ว่าเป็นการกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพ เพราะถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นเป็นแก่นของสิทธิและเสรีภาพแต่ละประเภท ซึ่งภายในขอบเขตดังกล่าวรัฐไม่สามารถล่วงละเมิดได้ เนื่องจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีไว้เพื่อปกป้องคุ้มครองการแทรกแซงของรัฐ มิให้กระทบต่อสาระแห่งสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลนั่นเอง¹⁹ จุดมุ่งหมายของหลักการตามมาตรา 29 นี้ จึงเป็นการจำกัดขอบเขตอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติทางหนึ่ง ซึ่งหลักการเหล่านี้ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ควรระงับคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในมาตรา 29 ด้วย เพราะการขาดหายไปดังเช่นรัฐธรรมนูญของไทยฉบับปัจจุบันนี้อาจเป็นบ่อเกิดของการโต้แย้ง อันไม่นำพาต่อการปฏิบัติตามหลักการนี้อย่างแท้จริง

ดังนั้น หากเรายอมรับว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีสถานะเช่นเดียวกับสิทธิและเสรีภาพแล้ว สิ่งที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองย่อมเป็นสิ่งเดียวกัน กล่าวคือบุคคลย่อมสามารถใช้และยกขึ้นกล่าวอ้างได้ ฉะนั้นมาตรานี้อย่อมแสดงให้เห็นว่ามีสถานะเดียวกันกับสิทธิและเสรีภาพที่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขเดียวกัน ทำให้ได้ข้อคิดไปในทางที่ว่า การใช้และกล่าวอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลหนึ่ง ย่อมต้องมีขอบเขตอย่างเดียวกัน โดยขึ้นอยู่กับการไม่ละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นไม่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐธรรมนูญ และไม่เป็นการขัดต่อความสงบหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนด้วยเช่นกัน

5. การใช้สิทธิทางศาลของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญไทย

มาตรา 28 วรรคสอง ที่ว่า “บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็น

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 91-92.

ข้อต่อสู้คดีในศาลได้” สะท้อนให้เห็นเจตนารมณ์ที่ต้องการปกป้องและคุ้มครองสิ่งเหล่านี้ให้เป็นผลอย่างจริงจัง และนับว่าสิ่งสำคัญที่สุดของรัฐธรรมนูญฉบับนี้คือการที่รัฐธรรมนูญบัญญัติให้บุคคลสามารถยกเอาสิทธิตามรัฐธรรมนูญขึ้นกล่าวอ้างในศาลได้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในวรรคสองนี้ มิได้ระบุคำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ด้วยแต่อย่างใด ทั้งที่ต้องการรองรับผลในการบังคับใช้และกล่าวอ้างได้ ซึ่งแม้มีการระบุคำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้วรรคแรกแล้วก็ตาม แต่ก็ยังเป็นที่น่าสงสัยว่าบทบัญญัติเกี่ยวกับคุ้มครองผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพในการใช้สิทธิทางศาลตามวรรคสองนี้ รวมถึงคำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามวรรคแรกด้วยหรือไม่ โดยยังมีข้อถกเถียงโต้แย้งเกี่ยวกับการตีความสถานะของผู้ทรงสิทธิ (ผู้ทรงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์) ตามกฎหมายเกี่ยวกับการยกเป็นข้อต่อสู้และการใช้สิทธิทางศาล สามารถแบ่งเหตุผลออกเป็นสองทางได้ดังนี้

ก. ฝ่ายแรกเห็นว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นไม่สามารถดำเนินการในชั้นศาลได้ เนื่องจากเหตุผลจากความสอดคล้องกับฝ่ายที่เห็นว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นไม่ถือว่าเป็นสิทธิอย่างหนึ่ง หากแต่เป็นเพียงคำประกาศของหลักการที่ต้องการคุ้มครองตามบททั่วไปเท่านั้น ซึ่งไม่มีความชัดเจนในรายละเอียดเพียงพอต่อการยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ทางศาลได้ เพราะเมื่อเป็นแค่หลักการจึงหาได้มีการรับรองโดยกฎหมายอื่นแต่อย่างใด ทำให้เกิดความยุ่งยากต่อการกล่าวอ้าง ยกข้อต่อสู้และปราศจากข้อโต้แย้งสิทธิทางศาลนั่นเอง อีกทั้งยังให้เหตุผลประกอบอีกว่ารัฐธรรมนูญในมาตรา 28 วรรคสองนั้นมิได้บัญญัติไว้ด้วยว่าให้บุคคลผู้ถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สามารถใช้สิทธิทางศาลได้ ดังนั้นหากพิจารณาตีความตามตัวอักษรแล้วบุคคลจึงไม่อาจยกกรณีนี้ขึ้นเป็นข้อต่อสู้ในชั้นศาลได้

ข. ฝ่ายที่สองเห็นว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นสามารถดำเนินการทางศาลได้ ความเห็นของฝ่ายนี้กลับมองว่า วรรคแรกกับวรรคสองของมาตรา 28 ก็คือมาตราเดียวกันที่ต้องการให้ความคุ้มครองเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างจริงจังเหมือนกัน โดยสามารถยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้และใช้สิทธิทางศาลได้ เมื่อมีการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งแท้จริงมาจากความคิดเห็นของฝ่ายที่เห็นว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นถือว่าเป็นสิทธิอย่างหนึ่งที่มีกฎหมายรองรับไว้อย่างชัดเจนแล้ว จึงสามารถใช้สิทธิทางศาลได้เพราะเกิดกระบวนการโต้แย้งสิทธิในการมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว ขอบเขตเช่นว่ามานี้

ย่อมมีลักษณะเช่นเดียวกับสิทธิทางกฎหมายในฐานะผู้ทรง ซึ่งคำว่าผู้ทรงอันนี้เป็นการเน้นความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในทางกฎหมายก็ต้องคุ้มครองในทางศาลด้วย ซึ่งหากพิจารณาว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งแล้ว อะไรที่ละเมิดต่อสิทธิที่บัญญัติไว้แล้วตามรัฐธรรมนูญ ก็ย่อมสามารถใช้สิทธิทางศาลได้เป็นเรื่องธรรมดา ดังนั้นหากมองหลักการให้ใช้สิทธิทางศาลเป็นการคุ้มครอง “ผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพ” ตามรัฐธรรมนูญไทยแล้วควรจะให้การพัฒนายอมรับเรื่อง “ผู้ทรงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ในประเทศไทยต่อไป เพราะเนื้อหาของทั้งสองคำนี้แท้จริงคือสิ่งเดียวกัน

นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้วยังมีเหตุผลที่น่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาบรรจุไว้ในมาตรา 4 ของหมวดหนึ่งมาใส่ไว้ในหมวดสาม เท่ากับเป็นการยอมรับว่าจัดอยู่ในฐานะความเป็นผู้ทรงสิทธิสิทธิมนุษยชนพื้นฐานตามกฎหมายไว้แล้ว ซึ่งหากมองอีกแง่มุมหนึ่งที่ว่าเมื่อพรรคแรกได้บัญญัติคำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้แล้ว ก็น่าที่จะนำมาปรับใช้กับพรรคสองได้เมื่อถึงเวลาที่พร้อมนั่นเอง

6. การให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนต่างด้าวตามรัฐธรรมนูญไทย

จากเนื้อหาสาระสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อประเด็นผู้มีสิทธิกล่าวอ้างหรือผู้ทรงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น เกิดคำถามต่อเนื่องจากการตีความสถานะการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญไทยนั้น รวมถึงการให้ความคุ้มครองคนต่างด้าวซึ่งเป็นมนุษย์ด้วยหรือไม่เพียงใด มีเหตุผลวิเคราะห์แยกออกเป็นสองความคิดเห็นได้ดังนี้

ฝ่ายแรก ให้เหตุผลว่าบุคคลต่างด้าวควรมีสสิทธิดังกล่าวอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในหมวด 1 ด้วย เพราะแนวความคิดที่ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีไว้สำหรับทุกคนหาได้แบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา เพศ วัยหรือคุณสมบัติใดๆ ในความเป็นมนุษย์ อันเป็นสิ่งสูงสุดที่ประกาศเจตนารมณ์ไว้ในรัฐธรรมนูญมาตรา 4 ซึ่งเป็นบททั่วไป ให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน กล่าวคือทุกคนไม่ว่าเป็นคนไทยหรือคนต่างด้าวย่อมอ้างสิทธิและเสรีภาพที่มีลักษณะเป็นสิทธิมนุษยชนได้ การตีความตามแนวนี้อาจเห็นได้ว่าการ

เป็นผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพของคนต่างด้าว ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขภายใต้หลักของกฎหมาย ดังนั้นจะไม่ได้รับการคุ้มครองต้องถูกจำกัดก็ต่อเมื่อออกกฎหมายเท่านั้น

ฝ่ายหลัง ให้เหตุผลว่าควรให้สิทธิกล่าวอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในหมวด 3 แก่คนไทยเท่านั้น คำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ได้ถูกบรรจุอยู่ในหมวด 1 มาตรา 4 เท่านั้น แต่ยังถูกบรรจุไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ซึ่งหมวดนี้เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเฉพาะอย่างอื่น ๆ ของคนไทยแล้ว หากได้ต้องการคุ้มครองที่เป็นเพียงประกาศเจตนารมณ์ตามหมวดแรกแล้ว ทำให้เหตุผลของฝ่ายที่บอกว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิทธิอย่างหนึ่งนั้น ตอบได้เต็มปากว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามมาตรา 26 และมาตรา 28 เป็นสิทธิในความเป็นผู้ทรงที่ต้องเป็นคนไทยเท่านั้น มิฉะนั้นแล้วเราจะต้องให้ความคุ้มครองการใช้สิทธิทางศาลของคนต่างด้าวด้วย คงเป็นไปได้ยากยิ่งสำหรับระบบกฎหมายไทย

สำหรับผู้เขียนเห็นว่า ควรแยกความเข้าใจในองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้โดยพยายามสร้างความยุติที่ว่า การคุ้มครองถึงคนต่างด้าวด้วยนั้นควรให้สิทธิในการกล่าวอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามมาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญไทยเท่านั้น กล่าวคือให้บุคคลต่างด้าวอ้างได้เฉพาะศักดิ์ศรีตามหลักทั่วไปในลักษณะของสิทธิมนุษยชน เช่น ปัญหาผู้ลี้ภัย หรือปัญหาแรงงานคนต่างด้าว เป็นต้น แต่หากพิจารณาว่าเป็นสิทธิเฉพาะเรื่องที่บัญญัติไว้ในหมวด 3 ซึ่งเป็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย (สิทธิของพลเมืองหรือสิทธิทางการเมือง) ควรสงวนไว้สำหรับคนไทยเท่านั้น เพราะตรงนี้ยังเป็นปัญหาที่วิเคราะห์ตีความของศาลรัฐธรรมนูญอยู่ในขณะนี้ อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงอย่างระมัดระวังต่อปัญหาในอนาคตเกี่ยวกับเรื่องการยกข้อต่อสู้และการใช้สิทธิทางศาลต่อไปด้วย

ดังนั้น ควรแบ่งแยกขอบเขตการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนต่างด้าวตามหมวด 3 ในรัฐธรรมนูญให้ชัดเจนด้วยการจัดแบ่งแยกประเภทแห่งสิทธิและเสรีภาพเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้อย่างมีคุณค่า ไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนต่างด้าวที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทย เพื่อจะได้ออกกฎหมายลำดับรองให้ชัดเจนต่อไป

บทที่ 8

ความสัมพันธ์ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กับบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคม

เริ่มแรกคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มีที่มาจากคำสอนทางศาสนา จารีต ประเพณี ศิลธรรม หรือเป็นวัฒนธรรมการยอมรับของการอยู่ร่วมกันในสังคม จนพัฒนามาเป็นรัฐธรรมนูญและมีผลบังคับใช้ในเชิงกฎหมาย แม้จะมองว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นเกิดก่อนกฎหมายบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือจะมองว่ากฎหมายเป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งที่มารองรับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่านั้น อาจกล่าวได้ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นอยู่เหนือบทบัญญัติแห่งกฎหมาย” ทำให้รัฐธรรมนูญเกือบทุกประเทศต้องบัญญัติคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้เป็นกฎหมายสูงสุดทั้งสิ้น

แม้กระทั่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ยึดหลักการตีความคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ในสถานะความเป็นกฎหมายที่ควรคำนึงถึงคุณค่าสูงสุดที่มีความผูกพันอยู่กับความเป็นมนุษย์ ไม่จำกัดเพศ วัย เชื้อชาติ ศาสนาหรือสถานภาพอื่นใด ยกเว้นมีจน คนสูงอายุ เด็ก สตรีหรือคนพิการล้วนมีมาตรฐานขั้นต่ำในความเป็นมนุษย์ ที่ควรได้รับความคุ้มครองทั้งสิ้น แต่ปัญหาการตีความและความไม่ชัดเจน หรือการกล่าวอ้างและใช้สิทธิและเสรีภาพของประชาชน เกี่ยวกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพอันเนื่องมาจากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนั้น หากปล่อยให้เกิดขึ้นในสังคมไทยต่อไป ย่อมกระทบต่อคุณค่าของชีวิตในการกล่าวอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือการใช้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคมก็ยังคงใช้ผิดใช้ถูกอยู่จนถึงทุกวันนี้ ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีความพยายามอย่างยิ่งที่จะจัดแบ่งแยกประเภทแห่งสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เพื่อจะได้ค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหาทางกฎหมาย หรือการควบคุมทางสังคมในเรื่องนี้ได้สัมฤทธิ์ผล โดยขอแยกออกเป็นประเด็นวิเคราะห์และอธิบายตามข้อพิจารณาที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. สถานะทางกฎหมายของผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

ในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญฯ

จากหลักทั่วไปของกฎหมายคำว่า “ผู้ทรง” หมายถึงอำนาจที่รับรองโดยกฎหมายแก่บุคคลนั้น ในขณะที่เดียวกันก่อให้เกิดความผูกพันต่อบุคคลอื่นด้วย คำว่า “ผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพ” หมายถึง บุคคลย่อมมีสิทธิเรียกร้องให้มีการกระทำ หรือละเว้นการกระทำหรือให้ยอมรับการกระทำของบุคคลนั้นจากอำนาจในทางกฎหมายด้วย เช่นกัน โดยเฉพาะเรื่องผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพของบุคคลธรรมดาหรือผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพในความเป็นมนุษย์นั้น ในกฎหมายประเทศเยอรมันมีการจัดแบ่งประเภทของสิทธิและเสรีภาพตามแนวคลาสสิกของนักคิดชาวเยอรมันที่ชื่อ Georg Jellinek โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท¹ ดังนี้

(1) Status negativus หมายถึง สภาพการณ์ที่การใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลจะต้องปราศจากการเข้ามาแทรกแซงใด ๆ จากรัฐ การใช้สิทธิและเสรีภาพประเภทนี้เป็นเรื่องที่ปัจเจกบุคคลสามารถดำเนินการไปได้เองโดยรัฐไม่จำเป็นต้องมาดำเนินการใด ๆ หรือเป็นสิทธิและเสรีภาพที่ปฏิเสธอำนาจรัฐ ซึ่งสิทธิและเสรีภาพกลุ่มนี้ปรากฏออกมาในรูปของ “สิทธิในการป้องกัน” (Abwehrrecht) อันเป็นการคุ้มครองสิทธิของบุคคลต่อการแทรกแซงของรัฐหรือการละเมิดของรัฐ หรือเป็นสิทธิของบุคคลที่อาจเรียกร้องให้มีการแก้ไขเยียวยาจากรัฐได้ ในกรณีที่มีการแทรกแซงหรือละเมิดจากรัฐหรืออาจเรียกร้องให้รัฐละเว้นจากการกระทำได้ ยกตัวอย่างตามรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. 2540 เช่น เสรีภาพในการนับถือศาสนา (มาตรา 38) เสรีภาพในเคหสถาน (มาตรา 35) เสรีภาพในการสื่อสาร (มาตรา 37) สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย (มาตรา 31) เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น (มาตรา 39) และเสรีภาพในทางวิชาการ (มาตรา 42) เป็นต้น

¹บรรเจิด สิงคะเนติ, “หลักพื้นฐานสิทธิ เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญใหม่”
 สำนักพิมพ์วิญญูชน กรุงเทพฯ 2543, หน้า 48-50.

(2) Status Positive หมายถึงสภาพการณ์ที่ใช้สิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลมีอาจจะบรรลุความมุ่งหมายได้ หากปราศจากการเข้ามาดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งจากฝ่ายรัฐ สิทธิและเสรีภาพประเภทนี้ปรากฏออกมาในรูปของ “สิทธิเรียกร้องให้กระทำการ” (Teilhaberecht) โดยมุ่งคุ้มครองผู้อ่อนแอกว่าในทางสังคม ซึ่งมักจะจำกัดอยู่เฉพาะกับสิทธิที่เรียกว่า “สิทธิขั้นพื้นฐานในทางสังคม” (Soziale Grundrechte) อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่คุ้มครองผลประโยชน์ของความเป็นมนุษย์ที่เกี่ยวกับความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม สาธารณสุขหรือสาธารณสุขประเภทต่าง ๆ โดยรัฐจะต้องกระทำไปตามหลักความเสมอภาค (Gleichheitssatz) และเสรีภาพที่เกี่ยวกับการเรียกร้องให้รัฐกระทำการนี้ รวมถึงสิทธิในการดำเนินคดีด้วย โดยมีศูนย์กลางของสิทธิประเภทนี้คือ สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย (Anspruch auf Rechtsschutz) ยกตัวอย่างตามรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. 2540 เช่น สิทธิที่จะใช้สิทธิทางศาล (มาตรา 28) สิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (มาตรา 43) สิทธิในการรับบริการทางสาธารณสุข (มาตรา 52) สิทธิได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอบรมจากรัฐของเด็กและเยาวชน (มาตรา 53) สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐของบุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปี (มาตรา 55) สิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะและความช่วยเหลือจากรัฐของผู้พิการ (มาตรา 55) เป็นต้น

(3) Status activus หมายถึงสภาพการณ์ที่ปัจเจกบุคคลใช้สิทธิของตนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างเจตจำนงทางการเมือง หรือเข้าไปมีส่วนร่วมกับการปกครองของรัฐ สิทธิและเสรีภาพประเภทนี้ได้มีการบัญญัติรับรองออกมาในรูปของ “สิทธิของพลเมือง” หรือ “สิทธิทางการเมือง” ได้แก่ สิทธิของผู้เลือกตั้ง สิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้งหรือในการสมัครเข้ารับราชการ สิทธิในการจัดตั้งพรรคการเมือง สิทธิในการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองอื่น ๆ และรวมถึงเสรีภาพในการประกอบอาชีพ เสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ หรือเสรีภาพในการชุมนุมด้วย ซึ่งเป็นสิทธิและเสรีภาพที่มักจำกัดให้เฉพาะพลเมืองของชาตินั้น

หากนำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาเปรียบเทียบกับแนวคิดคลาสสิกของนักคิดเยอรมันแล้ว เห็นได้ว่าของไทยมีการนำหลักดังกล่าวมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ฯ ด้วย กล่าวคือ ในหลัก Status negativus ที่วางเกณฑ์พื้นฐานเป็นหลักการหรือฐานความคิดในการคุ้มครอง และคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็น

มนุษย์และหลักสิทธิมนุษยชนสำหรับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นสิทธิที่มีมาแต่กำเนิด (Basic rights) ในความเป็นมนุษย์ ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา เพศ วัยหรือ ปัจจัยด้อยโอกาสอื่นใด อันเป็นสิทธิธรรมชาติซึ่งมีสถานะเหนือกว่ารัฐ โดยรัฐจะ แทรกแซงดำเนินการยกเว้นหรือกำหนดให้เป็นอย่างอื่นไม่ได้ ซึ่งนิยามกำหนดไว้เป็น หลักการทั่วไปของรัฐธรรมนูญ ฯ ทุกประเทศทั่วโลก ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นคนสัญชาติใด เมื่อเข้าไปอยู่ในประเทศอื่น ก็ย่อมได้รับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหลัก สิทธิมนุษยชนอย่างน้อยในมาตรฐานขั้นต่ำ เพื่อคำนึงถึงคุณค่าเพื่อนมนุษย์ด้วยกันแม้จะ เป็นคนต่างด้าวก็ตาม ดังรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติไว้แล้วในหมวด 1 มาตรา 4 ที่ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคล ย่อมได้รับความ คุ้มครอง”

ส่วนในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยหรือหมวดอื่น ๆ ของ รัฐธรรมนูญไทยนั้น ก็ครอบคลุมทั้งสองหลักที่เหลือ คือหลัก Status Positive ซึ่ง ปรากฏออกมาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานทางสังคม ในที่นี้ขอเรียกว่า “สิทธิทางสังคม” เป็น เรื่องที่รัฐต้องเข้าดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะในทางกฎหมายหรือทาง ปฏิบัติงาน หากรัฐไม่ดำเนินการก็เกิดสิทธิเรียกร้องให้กระทำการโดยมุ่งคุ้มครองผู้ อ่อนแอกว่าในทางสังคมหลักสำคัญ และหลัก Status activus ซึ่งเน้นการเข้าไปมีส่วน ร่วมในทุกรูปแบบของประชาชน ไม่ว่าจะเป็เจตจำนงทางการเมืองหรือเข้าไปมีส่วน ร่วมกับองค์กรของรัฐ สิทธิและเสรีภาพประเภทนี้ได้มีการบัญญัติรับรองออกมาในรูป ของสิทธิของพลเมืองหรือในที่นี้ขอเรียก “สิทธิทางการเมือง”

ดังนั้น การแบ่งแยกสิทธิและเสรีภาพโดยพิจารณาจากเรื่องผู้ทรงสิทธิ ย่อมเห็น ได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในหมวด 1 บททั่วไป สถานะผู้ ทรงสิทธิทางกฎหมายที่ได้รับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น หมายถึงมนุษย์ ทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนของชาติใด เชื้อชาติใด ภาษาหรือศาสนาใด ทั้งคนไทยหรือคน ต่างด้าวก็ตาม อันเป็นการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยไม่เลือกปฏิบัติด้วยเหตุผล ใด ๆ เป็นคุณลักษณะประจำตัวของมนุษย์ตามสิทธิธรรมชาติที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดและ ไม่มีใครสามารถพรากไปจากความเป็นมนุษย์ได้ ในการวิเคราะห์และอธิบายบทนี้ผู้วิจัย ขอนำเสนอเฉพาะเรื่องความเป็นไปได้ในการกำหนดกรอบจริยธรรมสำหรับประชาชน เพื่อก่อให้เกิดคุณค่าของชีวิตตามสิทธิทางสังคมและสิทธิทางการเมืองของประชาชน

ไทยที่อยู่ในหมวด 3 หรือหมวดอื่นตามที่รัฐธรรมนูญไทยกำหนดรับรองคุณค่าของชีวิตทางสังคมและการเมืองประชาชนไทยไว้

2. การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหลักสิทธิพื้นฐานทางสังคม

ในหมวด 3 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย สามารถจัดแบ่งกลุ่มตามหลักสิทธิพื้นฐานทางสังคมที่สำคัญ ๆ ออกเป็นกลุ่มย่อยได้ 3 กลุ่ม คือ

(1) กลุ่มบทบัญญัติที่กำหนดให้มีการรับรองและวางหลักประกันต่อการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพไว้ในมาตรา 26-29 นั้น นับว่าเป็นเรื่องทางเทคนิคของกฎหมายเกี่ยวกับความไม่ชัดเจน กลไกการคุ้มครองและการใช้สิทธิทางศาล และต้องอาศัยองค์กรของศาลรัฐธรรมนูญ หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องเท่านั้นมาช่วยสร้างความชัดเจน เป็นต้น

(2) กลุ่มสิทธิพื้นฐานที่มีผลเป็นสิทธิเสรีภาพเด็ดขาด (absolute rights) ซึ่งไม่อาจรอนสิทธิและเสรีภาพตามที่ได้ระบุไว้โดยเด็ดขาด เนื่องจากไม่มีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญรับรองให้ออกกฎหมายภายหลังมาจำกัดได้ แต่อย่างไรก็ตามการออกกฎหมายอื่นใดในลำดับรองลงมาให้สอดคล้อง เพื่อรับรองและคุ้มครองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญนั้นสามารถกระทำได้ กลุ่มนี้จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่มีกฎหมายลำดับรองกำหนดไว้อยู่แล้ว โดยจะกำหนดให้เป็นอย่างอื่นไม่ได้เด็ดขาด การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกลุ่มนี้ ได้แก่ ความเสมอภาคในทางกฎหมายและการห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม (มาตรา 30) การรับโทษทางอาญา (มาตรา 32) ข้อสันนิษฐานในคดีอาญา (มาตรา 33) สิทธิในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียงและความเป็นอยู่ส่วนตัว (มาตรา 34) เสรีภาพในการนับถือศาสนา (มาตรา 38) เสรีภาพในทางวิชาการ (มาตรา 42) สิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (มาตรา 43) หรือสิทธิในการต่อต้านโดยสันติวิธี (มาตรา 65) เป็นต้น

(3) กลุ่มสิทธิพื้นฐานทางสังคมที่ไม่เป็นสิทธิเสรีภาพเด็ดขาด กล่าวคือสามารถออกกฎหมายภายหลังมาจำกัดสิทธิและเสรีภาพได้ ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดไว้เท่าที่จำเป็นและจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นไม่ได้ตามที่ระบุไว้

ในมาตรา 29 ซึ่งรัฐมีหน้าที่ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งคือออกกฎหมายรับรองและคุ้มครองแล้วยังสามารถออกในทางจำกัดสิทธิเป็นข้อยกเว้นได้ด้วย ตัวอย่างสิทธิและเสรีภาพในกลุ่มนี้ ได้แก่ สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย (มาตรา 31) เสรีภาพในเคหสถาน (มาตรา 35) เสรีภาพในการเดินทาง (มาตรา 36) เสรีภาพในการสื่อสาร (มาตรา 37) เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น (มาตรา 39) สิทธิในการได้รับจัดสรรคลื่นความถี่ (มาตรา 40) เสรีภาพในการเสนอข่าวและความคิดเห็น (มาตรา 41) เสรีภาพในการชุมนุม (มาตรา 44) เสรีภาพในการรวมตัวเป็นกลุ่มหรือหมู่คณะ (มาตรา 45) สิทธิชุมชน (มาตรา 46) สิทธิในทรัพย์สิน (มาตรา 48) สิทธิในการได้รับค่าเวนคืน (มาตรา 49) เสรีภาพในการประกอบกิจกรรมหรือประกอบอาชีพ (มาตรา 50) สิทธิได้รับบริการสาธารณสุข (มาตรา 52) สิทธิเด็กเยาวชนและครอบครัว (มาตรา 53) สิทธิของผู้สูงอายุ (มาตรา 54) สิทธิผู้พิการหรือทุพพลภาพ (มาตรา 55) สิทธิคุ้มครองผู้บริโภค (มาตรา 57) เป็นต้น

จากที่ยกตัวอย่างมาแล้วทั้งสามกลุ่ม เห็นได้ว่าสามารถที่จะออกกฎหมายมารับรองคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อให้เกิดคุณค่าของชีวิตในความเป็นมนุษย์ได้ทั้งสิ้น หากยังไม่มีกฎหมายมารองรับก็เป็นหน้าที่รัฐจะต้องดำเนินการออกกฎหมายเสียให้เรียบร้อย หากมีกฎหมายเดิมอยู่แล้วแต่ไม่สอดคล้องตามเจตนารมณ์ก็ต้องดำเนินการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายดังกล่าว ซึ่งในกลุ่มที่สองไม่สามารถออกกฎหมายภายหลังในเชิงมาจำกัดได้ แต่กลุ่มที่สามนั้นรัฐธรรมนูญเปิดทางให้กำหนดกฎหมายจำกัดได้เท่าที่จำเป็นและไม่กระทบสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพนั้น ดังนั้นปัญหาที่เกิดอยู่ในปัจจุบันนี้ก็คือยังไม่มีกฎหมายออกมารองรับอีกหลายฉบับ โดยเฉพาะที่สำคัญต่อการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพพื้นฐานทางสังคมของความเป็นอยู่ในวิถีชีวิตของประชาชนคนไทย อาทิ กฎหมายเกี่ยวกับเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ (มาตรา 44) กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิชุมชน (มาตรา 46) หรือกฎหมายคุ้มครองกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม เช่น กฎหมายขจัดความรุนแรงในครอบครัว (มาตรา 53) กฎหมายคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุ (มาตรา 54) หรือกฎหมายคุ้มครองสิทธิของผู้พิการหรือทุพพลภาพ (มาตรา 55) เป็นต้น

3. การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหลักสิทธิของพลเมือง หรือสิทธิทางการเมือง

เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยสร้างเจตจำนงทางการเมือง อันเป็นสิทธิที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในกระบวนการมีส่วนร่วม ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นโดยทางตรงหรือทางอ้อม อีกทั้งยังช่วยตรวจสอบควบคุม และเป็นพลังผลักดันการใช้อำนาจอธิปไตยให้ดำเนินการบางอย่างที่มีคุณค่าของชีวิตในสังคมไทย โดยผ่านกลุ่มมาตราที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของพลเมืองหรือสิทธิทางการเมืองตามที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในหมวด 3 และหมวดอื่น ๆ ได้แก่ เสรีภาพในการตั้งพรรคการเมือง (มาตรา 47) สิทธิการมีส่วนร่วมในสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ (มาตรา 56) สิทธิการได้รับข้อมูลข่าวสาร (มาตรา 58) สิทธิได้รับคำชี้แจงและเหตุผลจากรัฐ (มาตรา 59) สิทธิในการมีส่วนร่วมกระบวนการพิจารณาของรัฐ (มาตรา 60) สิทธิในการร้องทุกข์ (มาตรา 61) สิทธิในการฟ้องหน่วยงานของรัฐ (มาตรา 62) สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (มาตรา 105) สิทธิลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 107) สิทธิลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา (มาตรา 125) สิทธิในการเสนอร่างกฎหมาย (มาตรา 170) สิทธิในการออกเสียงประชามติ (มาตรา 214) สิทธิเข้าชื่อร้องขอถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (มาตรา 304) สิทธิในการเข้าชื่อร้องขอถอดถอนผู้บริหารท้องถิ่นหรือสมาชิกสภาท้องถิ่น (มาตรา 286) สิทธิในการเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น (มาตรา 287) เป็นต้น

นอกเหนือจากที่ได้ระบุไว้แล้วยังมีที่ได้กล่าวถึงในเรื่องอื่น ๆ ได้แก่ กลุ่มสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่มาตรา 236 ถึงมาตรา 247 เช่น สิทธิของผู้เสียหาย ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา สิทธิในเรื่องการจับการค้นและการขอประกันตัว สิทธิในการสอบสวนและพิจารณาคดีของศาล การคุ้มครองพยาน การรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่หรือสิทธิการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ เป็นต้น หรือในกลุ่มขององค์กรอิสระต่าง ๆ เกี่ยวกับสิทธิในการยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ เช่น ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา ตามมาตรา 196 และมาตรา 197 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติตามมาตรา 199 และมาตรา 200 หรือร้องต่อศาลปกครองในมาตรา 276 ถึงมาตรา 280 เป็นต้น

สรุปได้ว่า สิทธิของพลเมืองหรือสิทธิทางการเมืองดังตัวอย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว นั้น รัฐธรรมนูญไทยได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมไว้อย่างมากมายในหลาย มาตราด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางการเมืองการปกครอง การเลือกตั้ง การถอดถอน หรือการออกเสียงประชามติต่าง ๆ รวมถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมหรือสิทธิการ ร้องเรียนต่อองค์กรอิสระต่าง ๆ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามสิทธิของพลเมืองหรือสิทธิ ทางการเมืองในกลุ่มนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีปัญหาที่สำคัญอยู่สองส่วนในขณะนี้ กล่าวคือ ส่วนแรกในทางฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายตุลาการศาลต่าง ๆ ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการตีความ ไม่ชัดเจนและการบังคับใช้กฎหมายที่ยังลักลั่นอยู่ในขณะนี้ อาจยังอยู่ในช่วงเวลาของ เรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาทางเทคนิคของกฎหมาย คงจะต้องอาศัยประสบการณ์ความ เชี่ยวชาญและชำนาญการเฉพาะทางกฎหมาย ซึ่งผู้วิจัยไม่วิเคราะห์ถึงในที่นี้เพราะต้อง รอกฎหมายอีกหลายฉบับออกมาบังคับใช้เสียก่อน

สำหรับในส่วนที่สอง คือปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทยเกี่ยวกับทางปฏิบัติ ของประชาชนที่ต้องการเรียกร้อง ในการกล่าวอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือต้องการ ใช้สิทธิและเสรีภาพไม่ว่าจะเป็นเรื่องสิทธิในการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับเรื่องการจัดการดูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามมาตรา 56 หรือเรื่องเสรีภาพของการ ชุมชนุมประท้วงเรียกร้องในสิ่งที่ประชาชนต้องการ ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถแก้ไขปัญหា สังคมได้โดยใช้เครื่องมือทางสังคมนั่นก็คือเรื่องจริยธรรมเข้าช่วยเครื่องมือทางกฎหมาย ที่เกิดสูญญากาศและยังสร้างไม่เสร็จอยู่ในขณะนี้

4. แนวทางการนำเรื่องจริยธรรมสำหรับประชาชน

มาช่วยคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญฯ

ตามที่ได้กล่าวมาเกี่ยวกับการจัดแบ่งกลุ่มสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญไทย เพื่อความสะดวกในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กับบทบาท การมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคมของประชาชนไทย เพื่อให้เกิดคุณค่าของชีวิตใน สังคมไทยตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้นั้น ผู้วิจัยขอสรุปความสัมพันธ์ท้ายสุดที่สำคัญ อีกทางหนึ่ง คือเรื่องการนำจริยธรรมมาใช้สำหรับประชาชนในการคุ้มครองศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับเรื่องบทบาทการมีส่วน

ร่วมทางการเมืองและสังคม ซึ่งหมายรวมถึงสิทธิของพลเมืองนั่นเอง เพื่อนำเสนอ แนวทางความชัดเจนในการจัดทำคู่มือจริยธรรมสำหรับประชาชน เกี่ยวกับเรื่องที่ ศึกษา呢 ผู้วิจัยขอวิเคราะห์ความเป็นไปได้และอธิบายเหตุผลจากการเปรียบเทียบการจัด หมวดหมู่และแบ่งแยกประเภทแห่งสิทธิและเสรีภาพดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นฐาน ความคิด เพื่อนำมาประกอบความน่าเชื่อถือต่อแนวทางการจัดทำคู่มือจริยธรรมสำหรับ ประชาชนมาช่วยเสริมแนวทางกฎหมายที่ยังต้องรอประสบการณ์ทางเทคนิคกฎหมาย หรืออุดช่องว่างปัญหาต่าง ๆ ทางกฎหมาย โดยข้อแยกข้อพิจารณาวิเคราะห์และอธิบาย ได้ดังต่อไปนี้

กลุ่มสิทธิพื้นฐานทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มที่มีพลเด็คนขาดหรือกลุ่มที่ออก กฎหมายมาภายหลังจำกัดสิทธิและเสรีภาพได้เท่าที่จำเป็น และไม่กระทบสาระสำคัญ แห่งสิทธิดังกล่าว ต่างก็เป็นหน้าที่ของรัฐในการออกกฎหมายมาคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ทั้งสิ้น หากมีกฎหมายเกี่ยวกับ เรื่องนั้นอยู่แล้ว ซึ่งเป็นกฎหมายลำดับรองก็ต้องนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับ เจตนารมณ์ตามที่รัฐธรรมนูญระบุไว้ ได้แก่

- เรื่องกลุ่มสิทธิการรับโทษหรือข้อสันนิษฐานทางอาญา การจับการค้น การ ปลดปล่อยตัวชั่วคราว สิทธิในทรัพย์สิน ความเสมอภาคเท่าเทียมหรือสิทธิในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียงและความเป็นอยู่ส่วนตัวที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ๑ มาตรา 30 ถึง มาตรา 34 ก็จะต้องไปปรับแก้กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายอาญา หรือกฎหมาย วิธีพิจารณาความต่าง ๆ เป็นต้น

- เรื่องกลุ่มเสรีภาพในการเดินทางตามรัฐธรรมนูญ ๑ ในมาตรา 36 มีกฎหมาย ตรวจคนเข้าเมือง เรื่องเสรีภาพในการนับถือศาสนาตามรัฐธรรมนูญ ๑ ในมาตรา 38 มี กฎหมายอิสลามเป็นตัวอย่าง หรือเรื่องเสรีภาพในการสื่อสาร สิทธิในการได้รับจัดสรร คลื่นความถี่หรือเสรีภาพในการเสนอข่าวและความคิดเห็น ตามที่รัฐธรรมนูญ ๑ กำหนด ไว้ตั้งแต่มาตรา 39 ถึงมาตรา 41 ก็มีกฎหมายเกี่ยวกับการสื่อสารโทรคมนาคม กฎหมาย เกี่ยวกับวิทยุและโทรทัศน์ หรือกฎหมายของสื่อมวลชน เป็นต้น

- เรื่องกลุ่มสิทธิพื้นฐานทางการศึกษาหรือเสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญ ๑ ในมาตรา 42 และมาตรา 43 มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติรองรับไว้

- เรื่องกลุ่มสิทธิในการได้รับค่าเวนคืนตามรัฐธรรมนูญ ฯ ในมาตรา 49 มีกฎหมายกำหนดค่าชดเชยในการเวนคืนที่ดิน เรื่องเสรีภาพในการประกอบอาชีพตามรัฐธรรมนูญ ฯ มาตรา 50 มีกฎหมายแรงงาน

- เรื่องกลุ่มสิทธิได้รับการบริการสาธารณสุข ตามรัฐธรรมนูญ ฯ มาตรา 52 มีกฎหมายประกันสุขภาพ กฎหมายประกันสังคมหรือกฎหมายสาธารณสุข หรือเรื่องสิทธิคุ้มครองผู้บริโภคตามรัฐธรรมนูญ ฯ มาตรา 57 มีกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค (สคบ.) เป็นต้น

จากตัวอย่างสิทธิและเสรีภาพในกลุ่มสิทธิทางสังคมต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิทธิพื้นฐานทางสังคมในด้านบริการประชาชน ไม่ว่าบริการด้านสุขภาพหรือบริการความยุติธรรมซึ่งล้วนมีบทบัญญัติของกฎหมายรับรองอยู่แล้ว หากมีข้อบกพร่องเกี่ยวกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเจตนาฆาต คฤหาสน์หรือการปรับใช้กฎหมายไม่สอดคล้องตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ก็ต้องไปแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่มีอยู่แล้วในความรับผิดชอบของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

สำหรับในกลุ่มสิทธิและเสรีภาพทางสังคมที่ยังไม่ได้ออกกฎหมายบังคับใช้ หรือไม่มีกฎหมายรับรองตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ฯ และยังเป็นกลุ่มสิทธิทางสังคมในเชิงบริการจากภาครัฐนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ควรผลักดันและริบดำเนิการออกกฎหมายโดยเร่งด่วน และหากนำประเด็นเรื่องจริยธรรมมากล่าวในส่วนนี้ ก็เป็นเรื่องจริยธรรมของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องมากกว่า เพราะเป็นภาระหน้าที่ของรัฐที่จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญกำหนด ไม่ใช่เรื่องหน้าที่ของประชาชนหรือไม่ใช่เรื่องเกี่ยวข้องกับความประพฤติหรือจิตสำนึกของประชาชนแต่ประการใด จึงกำหนดกรอบจริยธรรมสำหรับประชาชนไม่ได้ในส่วนนี้ ซึ่งกลุ่มสิทธิทางสังคมที่ยังไม่มีกฎหมายรับรอง หรืออยู่ระหว่างร่างกฎหมายอยู่นี้ ได้แก่

- เรื่องสิทธิครอบครัวตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ในมาตรา 53 เช่น ร่างพระราชบัญญัติขจัดความรุนแรงในครอบครัว

- เรื่องสิทธิผู้สูงอายุเกินกว่าหกสิบปีและไม่มีรายได้เพียงพอ ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ในมาตรา 54 เช่น ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้สูงอายุ

- เรื่องกลุ่มสิทธิของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ในมาตรา 55 เช่น ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองคนพิการและทุพพลภาพ เป็นต้น

สำหรับกลุ่มสิทธิของพลเมืองหรือสิทธิทางการเมือง สิทธิและเสรีภาพกลุ่มนี้ มุ่งเน้นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในฐานะเจ้าของภายใต้ระบอบประชาธิปไตยได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงต่อการจัดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ หรือเกี่ยวข้องกับเรื่องการเมืองอำนาจทางการเมืองผ่านผู้แทนในการเลือกตั้งทุกระดับ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติปฏิบัติที่ประชาชนควรมีจริยธรรมอย่างไรให้สมดังคำกล่าวที่ว่า “อำนาจธิปไตยนี้มาจากประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน” รวมถึงการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยการถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือข้าราชการระดับสูง และเรื่องการมีส่วนร่วมแสดงความต้องการออกความคิดเห็นในการประชาคมติหรือประชาพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ที่กระทบสิทธิเสรีภาพและชีวิตความเป็นอยู่ของตน ตลอดจนการมีส่วนร่วมแสดงเจตจำนงในการเสนอออกกฎหมายมาคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามความต้องการของประชาชนได้ เหล่านี้คือกลุ่มสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองหรือสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ที่ได้บรรจุอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันทั้งสิ้น และสามารถนำมาจัดทำคู่มือสำหรับประชาชนในเรื่องดังต่อไปนี้ได้

- กลุ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพในการเลือกตั้งทางการเมือง เช่น สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (มาตรา 105) สิทธิลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 107) สิทธิลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา (มาตรา 125)

- กลุ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเสนอกฎหมาย หรือออกเสียงประชามติ เช่น เรื่องสิทธิในการเสนอร่างกฎหมาย (มาตรา 170) สิทธิในการออกเสียงประชามติ (มาตรา 214) สิทธิในการเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น (มาตรา 287) เป็นต้น

- กลุ่มการมีส่วนร่วมประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ เช่น เรื่องสิทธิเข้าชื่อร้องขอถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (มาตรา 304) สิทธิในการเข้าชื่อร้องขอถอดถอนผู้บริหารท้องถิ่นหรือสมาชิกสภาท้องถิ่น (มาตรา 286)

- กลุ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับสิทธิในการยื่นเรื่องราวร้องทุกข์

ขององค์กรอิสระต่าง ๆ เช่น ร้องต่อผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา (มาตรา 196-197) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (มาตรา 199-200) หรือร้องต่อศาลปกครอง (มาตรา 276-280) เป็นต้น

สรุปได้ว่าในกลุ่มสิทธิของพลเมืองทางการเมืองกลุ่มสุดท้ายนี้ แม้จะมีกฎหมายรับรองอยู่แล้วทั้งสิ้น แต่ก็ยังสามารถกำหนดกรอบจริยธรรมสำหรับประชาชนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในสิทธิของพลเมืองหรือสิทธิทางการเมืองได้ เพราะกฎหมายมีผลบังคับและมาตรการลงโทษเด็ดขาดที่จริง แต่ในส่วนรณรงค์ส่งเสริมและปลูกสร้างจิตสำนึกร่วมกันต่อหน้าที่พลเมืองของประชาชน ในการมีส่วนร่วมอย่างไรขอบเขตเพียงใดถึงจะเหมาะสมถูกต้องและเป็นธรรมนั้น สถานะความเป็นกฎหมายไม่สามารถครอบคลุมรายละเอียดที่ช่วยตีกรอบความประพฤติในเรื่องจริยธรรมได้อย่างแน่นอน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างกรอบเรื่องจริยธรรมของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการกล่าวอ้างและใช้สิทธิของพลเมือง

นอกจากนั้น ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเพิ่มเติมอีกว่าในเรื่องสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบในที่สาธารณะตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ในมาตรา 44 และเรื่องสิทธิชุมชนท้องถิ่น การอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาหรือศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือการมีส่วนร่วมกับรัฐเกี่ยวกับโครงการที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในชุมชนตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ในมาตรา 46 และมาตรา 56 นั้น เป็นกลุ่มสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองทางการเมืองที่ยังไม่มีกฎหมายรับรอง และไม่ใช่ว่าเรื่องรัฐมีหน้าที่บริการประชาชนเหมือนอย่างข้างต้น นับว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพทางสังคมของประชาชนโดยตรง ซึ่งควรที่จะพิจารณากำหนดกรอบจริยธรรมในเนื้อหาของประชาชนที่จะมีความประพฤติเรียกร้องกล่าวอ้างหรือใช้สิทธิในส่วน of ประชาชนที่มีสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญกำหนดไว้ได้โดยตรง

ดังนั้น ตราบใดที่ยังไม่มีกฎหมายรับรองก็ควรพิจารณาเรื่องของจริยธรรมเข้าช่วยเสริมคุณค่าในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไปพลางก่อนได้ หรือแม้จะมีกฎหมายในเรื่องดังกล่าวออกมาใช้บังคับในส่วนความประพฤติและจิตสำนึกของประชาชนเกี่ยวกับ

เรื่องนี้ ก็ยังมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดกรอบจริยธรรมอยู่นั่นเอง เนื่องจากสถานะทางกฎหมายและผลบังคับของกฎหมายที่เป็นเครื่องมือโดยกฎหมายนั้น มุ่งเน้นกำหนดโครงสร้างอำนาจและหน้าที่ของหน่วยงาน หรือเป็นบทบัญญัติห้ามฝ่าฝืนของประชาชนมากกว่า แต่ในส่วนเครื่องมือทางสังคมในเรื่องจริยธรรมนั้น ครอบคลุมรองรับได้สัมฤทธิ์ผล ดังคำกล่าวที่ว่า “มาตรการทางสังคมแท้จริงเกิดผลบังคับมากกว่ากฎหมายเสียอีก” บางครั้งการตั้งข้อรังเกียจจากสังคมหรือการประณามการกระทำที่ไม่เหมาะสมไม่ถูกไม่ควรหรือก่อให้เกิดความเคียดแค้นแก่ผู้อื่นนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ามีผลบังคับได้มากกว่าการลงโทษทางกฎหมาย จึงควรให้ความสำคัญกับส่งเสริมจิตสำนึกว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติอย่างไรควรอย่างไรไม่ควร ซึ่งกฎหมายไม่สามารถครอบคลุมได้ในส่วนนี้

5. บทสรุปในการจัดทำคู่มือจริยธรรมสำหรับประชาชน

ในบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคมของพลเมือง

ผู้วิจัยขอสร้างแบบจำลองเป็นตัวอย่างเกี่ยวกับเรื่องการจัดทำ “คู่มือจริยธรรมสำหรับประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการใช้สิทธิของพลเมือง” ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปสาระสำคัญของรูปแบบและลักษณะเนื้อหาต่าง ๆ ของคู่มือ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. การจัดทำชื่อ “คู่มือจริยธรรมสำหรับประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการใช้สิทธิของพลเมือง” อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมหากแยกจัดทำเฉพาะส่วนใดก็ตั้งชื่อตามนั้นก็ได้ ที่สำคัญชื่อจะต้องบ่งบอกว่าเป็นเรื่องจริยธรรมของใคร ในเรื่องอะไร และเพื่อใครเป็นสำคัญ

2. จะต้องกำหนดหลักการและเหตุผลในการจัดทำคู่มือฉบับนี้ เพราะเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือต่อการยอมรับและปฏิบัติตาม

3. รูปแบบลักษณะของคู่มือนี้ อาจจะออกเป็นคู่มือเล่มเดียวโดยแยกหมวดหมู่ย่อยในแต่ละส่วนออกเป็นเรื่อง ๆ ไป หรือจัดทำคู่มือในแต่ละส่วนแต่ละเรื่องนำมาจัดทำเป็นเล่ม ๆ โดยแยกส่วนตามความรับผิดชอบของผู้จัดทำก็ได้ รูปแบบหลังง่ายและสะดวกต่อเจ้าภาพในการจัดทำมากกว่า

4. เนื้อหาของกลุ่มฉบับนี้ขึ้นอยู่กับว่ารวมเล่มหรือแยกเล่ม แต่ที่สำคัญในส่วน
ของเนื้อหาจะต้องกำหนดกรอบแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมต่อเรื่องนั้น และต้อง
คำนึงถึงว่าสิ่งใดคือที่ควรยึดถือประเพณีและปฏิบัติตาม สิ่งใดไม่เป็นที่ควรละเว้น โดย
พยายามสร้างและปลูกจิตสำนึกในความใส่ใจในความรับผิดชอบร่วมกันและในผลที่จะ
เกิดขึ้นเมื่อละเว้นจริยธรรมในเรื่องดังกล่าว

5. ใครเป็นผู้จัดทำคู่มือ แบ่งออกเป็น 2 กรณีคือ กรณีแรกเรื่องการมีส่วนร่วม
ของประชาชนในสิทธิของพลเมืองหรือสิทธิทางการเมืองนี้ นับว่าเป็นเรื่องของ
ประชาชนโดยตรง เพราะฉะนั้นประชาชนอาจจะสร้างกรอบเหล่านี้ใช้เองได้ หรือผ่าน
องค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องรวมพลังกันจัดทำในส่วนภาคประชาชนก็ได้ กรณีที่สอง
คือหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเป็นผู้จัดทำคู่มือจริยธรรมสำหรับประชาชนแต่ต้องเป็นที่
ยอมรับของประชาชน ให้เกิดจิตสำนึกมาจากความต้องการของประชาชนและที่จัดทำ
คู่มือไปนั้นก็เพื่อประชาชน ไม่ใช่ล่อลวงหมายหรือจัดทำไปเพื่อความสะดวกของ
หน่วยงาน อย่างนั้นก็เป็นสิ่งที่หน่วยงานไม่พึงประพฤติดำเนินปฏิบัติ ซึ่งในส่วนนี้หน่วยงาน
ภาครัฐต้องมีจริยธรรมในการจัดทำคู่มือฉบับนี้ด้วย

นอกจากตัวแบบเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยขอเสนอในส่วนเนื้อหาและรายละเอียด
เบื้องต้นที่ควรกำหนดไว้ในคู่มือจริยธรรมสำหรับประชาชน เกี่ยวกับบทบาทการมีส่วน
ร่วมทางการเมืองและการใช้สิทธิของพลเมืองนั้น โดยแยกนำเสนอสรุปประเด็นสำคัญ
ดังนี้

- จริยธรรมทางการเมืองของประชาชนเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ควรกำหนดเนื้อหา
เกี่ยวกับเรื่องความใส่ใจและการให้ความสำคัญต่อเรื่องการเมือง มิฉะนั้นจะใช้สิทธิทาง
การเมืองได้อย่างไร หากประชาชนปราศจากใส่ใจบ้างเท่าที่พอจะรักษาสิทธิหรือใช้สิทธิ
ทางการเมืองให้ถูกต้องเหมาะสม กำหนดเรื่องการวางตัวเป็นกลางและการช่วยเหลือ
เจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก หรือจริยธรรมที่พึงมีเกี่ยวกับการให้ข้อมูลและเบาะแส
ต่าง ๆ ในการเฝ้าระวังการเลือกตั้งซื้อสิทธิขายเสียงต่าง ๆ ว่าจะต้องไม่เป็นความประพฤติที่
ส่อไปในทางให้ร้าย กลั่นแกล้ง เป็นต้น

- จริยธรรมของประชาชนในเรื่องการเสนอกฎหมาย ควรกำหนดเนื้อหาเกี่ยวกับ
วิธีการนำเสนอประชาชน 50,000 คนนั้น ควรมีจริยธรรมในการอธิบายทำความเข้าใจ
ไม่ใช่หลอกลวงเพื่อประโยชน์ของกลุ่มผู้ล่ำรายชื่อหรือกลุ่มใด แต่ต้องคำนึงถึงความ

เคือคร้อนและความต้องการให้มีกฎหมายนั้นจากสาเหตุอะไร เพื่อแก้ไขปัญหอะไร พฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการเข้าซื้อกันนั้นจะต้องมีจริยธรรมค่านึงถึงผลกระทบต่อ กลุ่มอื่นหรือไม่อย่างไร เป็นต้น

- จริยธรรมของประชาชนในเรื่องการออกเสียงประชามติ ควรกำหนดเนื้อหา ตั้งแต่การให้ความใส่ใจที่ควรจะต้องไปมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น และการ แสดงออกซึ่งความคิดเห็นต่าง ๆ นั้นควรค่านึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ชุมชนตนได้รับอะไร คนออกเสียงจะเกิดหน้าที่และความรับผิดชอบทางความคิด อย่างไร แสดงความคิดเห็นออกไปแล้วมีความเป็นไปได้น้อยเพียงใด เหล่านี้เป็น เรื่องจริยธรรมในจิตสำนึกที่พึงมีก่อนไปออกเสียงประชามติ เป็นต้น

- จริยธรรมของประชาชนในเรื่องการขอลอคัดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือข้าราชการระดับสูง ควรมีการค่านึงถึงจริยธรรมในเรื่องที่ว่าไม่ควรเป็นการกลั่น แกล้งทางการเมือง หรือยุยงให้ร้ายใส่ความให้ลอคัดถอนเพื่อตำแหน่งนั้นจะได้ว่างลง หรือเพราะไม่ชอบหน้ากัน ที่สำคัญการขอลอคัดถอนจะเกี่ยวพันกับการเข้าซื้อด้วย ฉะนั้นอาจออกกลุ่มมือผูกโยงกันก็ได้

- จริยธรรมของประชาชนในเรื่องการยื่นเรื่องราวร้องทุกข์กับองค์กรอิสระต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรใดก็ตาม ควรมีจริยธรรมค่านึงถึงว่าไม่ได้กลั่นแกล้งกันใครหรือให้ ร้ายป้ายสีใคร ควรค่านึงถึงความเคือคร้อนของตนเองว่าเป็นเรื่องอะไร ขอบเขตความ ต้องการประเมินว่ามีความเหมาะสมและเป็นธรรมหรือไม่อย่างไร ไม่ใช่พฤติกรรมแบบ พวกชอบร้องหรือที่เรียกว่าพวกนักร้องไม่มีเหตุผลเพียงพอ หรือดูแล้วเป็นพฤติกรรม อยาكدังมากกว่า เหล่านี้เป็นตัวอย่างพฤติกรรมไม่เหมาะสมไม่ควร หรือกำหนดพฤติกรรม ที่พึงกระทำเวลาไปร้องเรียน เช่น ใช้อาจาที่สุภาพ ร้องเรียนอย่างมีหลักฐานพอสมควร หรือหากเป็นกรณีกระทบเคือคร้อนหลายคน ควรทำหนังสือหรือส่งตัวแทนร่วมกัน หรือไม่อย่างไร เป็นต้น

- จริยธรรมของประชาชนในเรื่องสิทธิชุมชนการอนุรักษ์ พื้นฟูจาริตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรกำหนดพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการ จัดการบำรุงรักษาและส่งเสริมอย่างไรสำหรับประชาชนที่มีต้นทุนทางสังคมในชุมชน ท้องถิ่นเหล่านี้ เป็นต้น

- จริยธรรมของประชาชนในเรื่องการมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในโครงการหรือกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ว่าควรกำหนดกรอบพฤติกรรมทางปฏิบัติในการบำรุงรักษาอย่างไร การจัดการอย่างไรถึงจะไม่ทำลายเสียเองการร่วมมือกับหน่วยงานหรือองค์กรที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไร อันเป็นกรอบที่ประชาชนมีสิทธิและหน้าที่ในการรักษาผลประโยชน์ของชุมชนและผลประโยชน์ต่อส่วนรวมเมื่อมีความขัดแย้งกันควรคำนึงถึงอะไรเป็นสำคัญ หรือการแสดงออกของพฤติกรรมไม่ใช่ต่อต้านประท้วงขัดขวางเท่านั้นที่เป็นการรักษาดูแล แต่ควรมีพฤติกรรมในการช่วยสอดส่องจัดการดูแลในพื้นที่ท้องถิ่นตัวเองอย่างไรจึงจะเหมาะสม และอะไรพึงกระทำอะไรไม่พึงกระทำ สิ่งเหล่านี้ควรกำหนดไว้ในคู่มือจริยธรรมสำหรับประชาชนในการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

- จริยธรรมของประชาชนในเรื่องการชุมนุมโดยสงบในที่สาธารณะ ควรกำหนดกรอบพฤติกรรมความประพฤติและปฏิบัติในการชุมนุมประท้วงเรียกร้องอย่างไรที่พึงกระทำ เช่น กระทำได้โดยสงบมีขั้นตอนควรขึ้นหนังสือก่อน มีการติดตามและประเมินผลอย่างไรโดยสงบ และการมีส่วนร่วมในรูปแบบใดที่พึงกระทำ เช่น การเข้าชื่ออย่างน่าเชื่อถือ การร่วมประชุม การแสดงออกในพลังอย่างไรที่สร้างสรรค์โดยยึดสันติวิธีเป็นสำคัญ ชุมนุมประท้วงอย่างไรไม่พึงกระทำหรือไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เช่น แก้วฟ้าประท้วงกระทำอนาจาร ทำลายทรัพย์สินสาธารณะ ปิศุณณ หรือใช้วาจารุนแรงหยาบคาย เหล่านี้ควรมีจริยธรรมควบคุมทางสังคมเสริมกฎหมายทั้งสิ้น

จากที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เมื่อมีสิทธิและเสรีภาพไม่ว่าจะเป็นสิทธิทางสังคมหรือสิทธิทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญไทยกำหนดคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้แล้ว ก็ควรคำนึงถึงจริยธรรมในการกล่าวอ้างหรือใช้สิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ ประกอบด้วย อีกทั้งยังเป็นตัวช่วยอุดช่องว่างเมื่อยังไม่มีกฎหมายบังคับใช้ หรือแม้มีกฎหมายบังคับใช้เกี่ยวกับเรื่องนั้นก็ยังสามารถช่วยแก้ปัญหาความแข็งกระด้างของกฎหมาย ซึ่งไม่มีทางครอบคลุมความละเอียดอ่อนในสิ่งเหล่านี้ได้ เนื่องจากกฎหมายทุกฉบับในโลกนี้ย่อมมีข้อดีข้อเสียและขาดตกบกพร่องในเรื่องสิ่งใดก็ควรประพฤติ มีแต่สิ่งใดไม่ดีในระดับอันตรายต่อสังคมต่อผู้อื่นชัดเจน กฎหมายถึงจะห้ามกระทำหากฝ่าฝืนก็ต้องได้รับ

มาตรการลงโทษทางกฎหมาย แต่บางครั้งมาตรฐานขั้นต่ำที่มีคุณค่าและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ที่ไม่พึงปฏิบัติกฎหมายเข้าไม่ถึง กลายเป็นรอยต่อระหว่างพฤติกรรมกรรมการกระทำที่ยังไม่ถึงระดับที่กฎหมายห้ามไว้และเอาผิดทางกฎหมายไม่ได้ แต่สามารถเอาผิดทางสังคมที่ต้องอยู่ร่วมกันมากำหนดได้

ดังนั้น พฤติกรรมใดที่สังคมไม่ยอมรับหรือมองดูด้วยความรู้สึกที่ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ สิ่งเหล่านี้สามารถช่วยแก้ไขปัญหารอยต่อระหว่างความต้องการทางสังคมกับกฎหมายได้ด้วยการนำเรื่องจริยธรรมมาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรมของประชาชนในเรื่องบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคมของประชาชนไทย ซึ่งยังไม่มีผู้ใดกล่าวถึงกันมากนัก ล้วนสะท้อนความสำคัญและความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยพยายามให้เห็นความชัดเจน ในจุดเื่อจากการจัดหมวดหมู่และแบ่งแยกประเภทแห่งสิทธิและเสรีภาพออกเป็นกลุ่มสิทธิทางสังคมที่กำหนดจริยธรรมสำหรับประชาชนไม่ได้ และกลุ่มสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองทางการเมืองที่มีความเป็นไปได้ต่อการผลักดันการจัดทำคู่มือจริยธรรมสำหรับประชาชนคนไทย ให้ดำเนินวิถีชีวิตในสังคมไทยเกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคมอย่างมีคุณค่า อย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สมดังเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญต่อไป

บทที่ 9

บทสรุปและเสนอแนะ

1. ข้อสรุปในการศึกษาวิจัย

จากการศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้ คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 นับว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทยที่ได้บรรจุคำนี้เอาไว้ เพื่อรับรองและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิและเสรีภาพของประชาชน ตั้งแต่สังคมไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาสู่ระบอบเสรีประชาธิปไตย การเปิดรับแนวคิดเรื่องการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นับว่าเป็นนวัตกรรมใหม่สำหรับคนไทย ที่จุดประกายความต้องการของประชาชนหลังจากถูกข่มขี่มาโดยตลอดในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้านี้ ข้อคิดเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กลายเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง สำหรับแนวทางбакันแสวงหาวิถีชีวิตแห่งเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เยี่ยงเสรีชนผู้มีอารยธรรม ย่อมควบคู่ไปกับเส้นทางของปัญหาและอุปสรรคจากความหลากหลายแตกต่าง เปรียบเสมือนการนำผ้าหลายผืนหลากสีสรรมารวมกันไว้ในกล่องเดียวกันคือกรอบรัฐธรรมนูญที่กำหนดรับรองและคุ้มครองเอาไว้ ย่อมมีความผสมปนเปวุ่นวายและสับสนเป็นธรรมดา แม้จะยากเย็นแสนเข็ญเพียงใด ผู้วิจัยก็ยังคงมีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะศึกษาและหวังว่าสักวันหนึ่งเราคงสามารถสร้างองค์ความรู้และการยอมรับให้เป็นจุดร่วมเดียวกันเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ แม้จะดูเสมือนการนำเอาผ้าลายชนิดหลากสีสรรบนพื้นฐานความต้องการที่แตกต่างกันในจุดกำเนิด หากมีความพยายามอย่างใจเย็นและอดทนด้วยความมุ่งมั่นย่อมเย็บติดรวมกันเป็นผืนผ้าเดียวกันแห่งเกียรติยศนำมาโบกสะบัดคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพได้อย่างสง่างามสะท้อนคุณค่าของชีวิตในสังคมไทย

เส้นทางการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 นั้น ย่อมเป็นเรื่องเดียวกันกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในทุกหมวดทุกมาตรา ซึ่งสะท้อนวิถีแห่งคุณค่าของชีวิตในสังคมไทยเกี่ยวกับการคุ้มครองกล่าวอ้างและการใช้สิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างมีคุณค่าของชีวิตในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ภายใต้ระบอบการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตยอันมี

รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด กำหนดรับรองหลักสิทธิมนุษยชนไว้ในหมวด 1 และกล่าวถึงหลักสิทธิพื้นฐานทางสังคมและการเมืองสำหรับพลเมืองปวงชนชาวไทยไว้ในหมวด 3 หรือหมวดอื่น ๆ ล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสถานะทางกฎหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคมของประชาชนไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในการศึกษาเรื่อง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 : บทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคมของประชาชนไทย” ผู้วิจัยได้ค้นพบประเด็นข้อพิจารณาความสัมพันธ์เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในทางกฎหมายและทางปฏิบัติจริงในสังคมจากการศึกษาในครั้งนี้ โดยขอสรุปแบ่งออกเป็นประเด็นข้อพิจารณาสำคัญ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

ประการแรก คือประเด็นปัญหาในทางกฎหมาย เกี่ยวกับเรื่องสถานะการตีความและผลการใช้บังคับของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพนั้น พบว่า

1) สถานะและผลทางกฎหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหมวด 1 ในมาตรา 4 ซึ่งระบุว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” นั้น ย่อมถือว่าเป็นหลักการให้ความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน อันเป็นแม่บทของหมวดอื่น ซึ่งก่อให้เกิดการกำหนดทิศทางขอบเขตและวัตถุประสงค์ของการกระทำของรัฐ และเป็นหลักประกันที่ห้ามมิให้รัฐกระทำการละเมิดและแทรกแซงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ว่ากรณีใด ๆ นอกจากนั้นสถานะทางกฎหมายของมาตรา 4 ในหมวด 1 นี้เอง ย่อมส่งผลสำคัญต่อการออกกฎหมายลูกบทอื่นใดที่ต้องสอดคล้องและขัดแย้งกับสาระที่ว่ามีมาแล้วหาได้ไม่ อีกทั้งส่งผลสำคัญต่อความผูกพันขึ้นอยู่กับการตีความและบังคับใช้ของศาลรัฐธรรมนูญหรือศาลอื่นใดในอนาคตด้วย

2) สถานะและผลทางกฎหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหมวด 3 ในมาตรา 26 ถึงมาตรา 29 ซึ่งสร้างความสับสนเกี่ยวกับบทบัญญัติของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ทั้งในหมวด 1 และในหมวด 3 จนเป็นที่มาของความเคลือบคลุมเริ่มจากมาตรา 26 ที่ควรอยู่ในมาตรา 4 ของหมวด 1 มากกว่ากำหนดไว้ในมาตรา 26 เพราะเป็นบทบัญญัติที่ประกาศเจตนารมณ์ของรัฐมากกว่าจะบัญญัติให้เกิดผลบังคับแก่ชนชาวไทยเท่านั้นตามที่ระบุไว้ในหมวด 3 ซึ่งในมาตรา 28 วรรคแรก พบคำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์คุ้มครองการกล่าวอ้างและการใช้สิทธิและเสรีภาพได้ เท่าที่ไม่

ละเมิดผู้อื่นและไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดี กลับไม่พบคำนี้ในวรรคสองของมาตราเดียวกัน ที่รับรองและคุ้มครองการใช้สิทธิทางศาลหรือยกเป็นข้อต่อสู้ได้ นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาในมาตรา 27 เกี่ยวกับเรื่องการรับรองให้ผูกพันอำนาจทั้งสามฝ่ายคือ ผูกพันฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการหรือทุกองค์กรของรัฐ และในมาตรา 29 ที่วางหลักประกันสิทธิและเสรีภาพ กลับปราศจากคำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แต่อย่างใด มีเพียงแต่กล่าวถึงเรื่องการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเท่านั้น

สรุปได้ว่า การตีความจากความไม่ชัดเจนของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กับสิทธิและเสรีภาพว่าเป็นคนละเรื่องคนละความหมายนั้น อาจก่อให้เกิดปัญหามานพลาญมากมาย ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในเรื่องสถานะทางกฎหมาย การตีความและผลการบังคับใช้ต่อไปในอนาคต จึงควรกำหนดนิยามความหมายทางกฎหมายในเชิงสร้างสรรค์ของคำว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กับสิทธิและเสรีภาพทุกหมวดทุกมาตราในรัฐธรรมนูญนั้นแท้จริงคือสิ่งเดียวกัน มิควรแยกความแตกต่างโดยตีความตามตัวอักษรแต่อย่างใด นอกจากนั้นข้อค้นพบในการศึกษาครั้งนี้ที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนต่างด้าวที่มาอยู่ในเมืองไทย สรุปได้ว่า แม้เป็นคนต่างด้าวที่จะอ้างสิทธิทางสังคมของพลเมืองหรือสิทธิทางการเมืองในหมวด 3 ไม่ได้ สำหรับคนต่างด้าวก็ถือว่ามีความเป็นมนุษย์ที่ควรได้รับคุณค่าแห่งศักดิ์ศรีพื้นฐานตามหลักสิทธิมนุษยชน อย่างน้อยในมาตรฐานขั้นต่ำต่อเพื่อนมนุษย์ จึงสามารถอ้างการคุ้มครองได้ตามหมวด 1 ในมาตรา 4 เหมือนอย่างคนไทยนั่นเอง

ประการที่สอง คือประเด็นปัญหาทางปฏิบัติหรือทางสังคม เกี่ยวกับเรื่องบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคมของประชาชนไทย รวมถึงการกล่าวอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการใช้สิทธิและเสรีภาพในทางปฏิบัติตามความเป็นจริง เช่น ปัญหาการชุมนุมประท้วงเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ หรือปัญหาเกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมในทางการเมืองและสังคมนั้น พบว่า

1) การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญนั้น สามารถแก้ไขได้ด้วยการนำหลักเรื่องผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพ มาพิจารณากำหนดการจัดหมวดหมู่เพื่อสร้างความชัดเจนในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสังคมไทย โดยแบ่งแยกประเภทแห่งสิทธิและเสรีภาพออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ (1) กลุ่มสิทธิมนุษยชน ซึ่งกำหนดเกณฑ์หลักการและฐานความคิดทั่วไป บรรจุอยู่ในหมวด 1 มาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญ ฯ

เท่านั้น (2) กลุ่มสิทธิพื้นฐานทางสังคม ซึ่งมีบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ฯ ครอบคลุมบรรจุอยู่ในหมวด 3 ตั้งแต่มาตรา 26-46 , 48-55 , 57 , 61-65 เป็นต้น และ (3) กลุ่มสิทธิของพลเมืองหรือสิทธิทางการเมือง มีบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ฯ กำหนดไว้ในหมวด 3 มาตรา 47 , 58-62 และในหมวดอื่น ๆ เช่น มาตรา 105 , 107 , 125 , 170 , 196-197, 199-200 , 214 , 236-247 , 276-280 , 286-287 และมาตรา 304 เป็นต้น

2) การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ฯ ในหมวด 1 มาตรา 4 และหมวด 3 ในมาตรา 26-29 นั้น เป็นปัญหาในทางปฏิบัติที่สลับซับซ้อนและเกิดความลักลั่นเกี่ยวกับการตีความ และการบังคับใช้กฎหมายอยู่ในสังคมไทยขณะนี้ มาจากสาเหตุปัญหาทางเทคนิคกฎหมาย ซึ่งต้องรอเวลาสร้างสมประสบการณ์กำหนดแนวทางการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญหรือนักกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรง หรืออาศัยองค์กรต่าง ๆ ตีความและบังคับใช้ไม่ว่าจะเป็นองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติในรัฐสภาไทย องค์กรฝ่ายบริหารในรัฐบาล หรือองค์กรฝ่ายตุลาการ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาสำหรับนักการเมือง หรือศาลยุติธรรม รวมทั้งขึ้นอยู่กับบทบาทองค์กรอิสระทางมหาชนที่จัดตั้งตามรัฐธรรมนูญ ฯ จะใช้บังคับไปในทางใด เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา เป็นต้น ผู้วิจัยขอกล่าวไว้แต่เพียงเท่านี้เพราะความจริงในข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอยู่ในสังคมไทยขณะนี้ เป็นปัญหามาจากการโยนระหว่างองค์กรประจักษ์แจ้งรอทำลายความกล้าหาญของผู้เชี่ยวชาญ หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการวินิจฉัยตีความตามอำนาจและหน้าที่ในระบบกลไก-โครงสร้างที่รัฐธรรมนูญ ฯ กำหนดไว้อยู่แล้ว

3) การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหลักสิทธิและเสรีภาพพื้นฐานทางสังคมนั้น เป็นปัญหาอยู่สองส่วน คือ ส่วนแรกที่มีกฎหมายเดิมอยู่แล้วก็ควรรีบไปดำเนินการแก้ไขปรับปรุงให้สอดคล้องตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ฯ ที่กำหนดไว้สำหรับในส่วนที่สอง คือกลุ่มสิทธิและเสรีภาพทางสังคมที่ยังไม่มีกฎหมายออกมารับรอง โดยเฉพาะเรื่องการขจัดความรุนแรงในครอบครัวตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ในมาตรา 53 เรื่องการคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุเกินกว่าหกสิบปีและไม่มีรายได้เพียงพอตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ในมาตรา 54 หรือการคุ้มครองสิทธิของกลุ่มผู้ด้อยโอกาส

ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นคนพิการหรือทุพพลภาพทุกประเภทตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ในมาตรา 55 เหล่านี้ควรแก้ไขปัญหาโดยการผลักดันให้รับดำเนินการออกกฎหมายมารับรองโดยด่วน

4) การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหลักสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองทางการเมือง โดยสามารถแบ่งสรุปได้เป็นสองส่วน คือ ส่วนแรกเป็นส่วนที่มีกฎหมายรับรองอยู่แล้ว ได้แก่ เรื่องกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิทางการเมืองตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ฯ ในมาตรา 105 , 107 , 125 หรือในกฎหมายลำดับรองคือกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้งทุกระดับ หรือเรื่องเกี่ยวกับการตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐในการเข้าชื่อเสนอกฎหมายผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือผู้บริหารท้องถิ่นตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ ฯ มาตรา 286 และมาตรา 304 หรือสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในการยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ขององค์กรอิสระต่าง ๆ เช่น ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาตามมาตรา 196-197 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติตามมาตรา 199-200 หรือร้องต่อศาลปกครองตามมาตรา 276-280 เป็นต้น ส่วนที่สองซึ่งยังไม่มีกฎหมายลำดับรองรับรองหรืออยู่ระหว่างดำเนินการร่างกฎหมายอยู่ก็ตาม ได้แก่ สิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเสนอกฎหมาย หรือออกเสียงประชามติตามที่รัฐธรรมนูญ ฯ กำหนดไว้ในมาตรา 170 และมาตรา 214 หรือการมีส่วนร่วมของประชาชนในเรื่องเสรีภาพการชุมนุมโดยสงบในที่สาธารณะตามที่รัฐธรรมนูญ ฯ บัญญัติไว้ในมาตรา 44 และเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในสิทธิชุมชน หรือสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมตามที่รัฐธรรมนูญ ฯ บัญญัติไว้ในมาตรา 46 และมาตรา 56 เป็นต้น

การจัดประเภทแห่งสิทธิและเสรีภาพออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ในกลุ่มแรกที่เป็นกลุ่มสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นการกำหนดหลักการพื้นฐานทั่วไปกับกลุ่มที่สองคือกลุ่มสิทธิพื้นฐานทางสังคมนั้น มุ่งเน้นการดำเนินการจากภาครัฐในการบริการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิและเสรีภาพของประชาชน อันเป็นเรื่องจริยธรรมของรัฐหรือหน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งมากกว่า จึงไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงเรื่องจริยธรรมของประชาชนในสองกลุ่มนี้ สำหรับในกลุ่มที่สามคือกลุ่มสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองทางการเมือง กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องส่วนได้เสียจากการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งสิ้น ผู้วิจัยเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนด

กรอบจริยธรรมสำหรับประชาชนในการกล่าวอ้างหรือใช้สิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญด้วยเหตุและผลดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ดังนั้น สรุปได้ว่าแนวทางการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้มีคุณค่าในสังคมไทยนั้น ควรนำการจัดแยกประเภทมาเป็นเครื่องมือช่วยในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ อาทิ ในทางของกฎหมายสำหรับบางเรื่องที่ยังไม่มีกฎหมายออกมารับรองให้ชัดเจนก็ควรรีบดำเนินการโดยด่วน หรือในส่วนที่มีกฎหมายรับรองอยู่แล้วการตีความและการบังคับใช้ทางกฎหมาย ก็ควรคำนึงถึงเจตนารมณ์ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเป็นหลัก สิ่งสำคัญประการสุดท้ายก็คือการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิและเสรีภาพในสังคมไทย จะดีดึคยั้งอิงอยู่แต่กับกฎหมายนั้นไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาสังคมในปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะเรื่องบทบาทการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับสิทธิของพลเมืองทางการเมืองนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่จะเลือกเครื่องมือทางสังคมในเรื่องจริยธรรมสำหรับประชาชนเข้าเสริมสร้างประสิทธิภาพทางกฎหมาย เพื่อลดความแข็งแกร่งและอุดช่องว่างระดับการยอมรับต่อการกล่าวอ้างหรือใช้สิทธิและเสรีภาพในสังคมไทยที่เป็นปัญหาอยู่ในขณะนี้

2. ข้อเสนอแนะในงานวิจัย

ประการแรก คือ การรณรงค์ส่งเสริมและสนับสนุนเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ความรู้และแนวทางการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เพื่อก่อให้เกิดคุณค่าของวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมไทย

ประการที่สอง คือ ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรรีบดำเนินการออกกฎหมายมารับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพพื้นฐานทางสังคม ได้แก่ ร่างพระราชบัญญัติการจัดความรุนแรงในครอบครัว ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ในมาตรา 53 ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ในมาตรา 54 และร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองสิทธิคนพิการหรือทุพพลภาพตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ในมาตรา 55 เพื่อคุ้มครองกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมโดยเร่งด่วน

ประการที่สาม คือ ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรรับดำเนินการออกกฎหมายรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองทางการเมือง ได้แก่ ร่างพระราชบัญญัติการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับการเสนอกฎหมายที่รัฐธรรมนูญ ๗ กำหนดไว้ในมาตรา 170 ร่างพระราชบัญญัติการออกเสียงประชามติตามที่รัฐธรรมนูญ บัญญัติไว้ในมาตรา 214 โดยเฉพาะร่างพระราชบัญญัติเสรีภาพการชุมนุมโดยสงบในที่สาธารณะตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ในมาตรา 44 และร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน หรือที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชน หรือสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ในมาตรา 46 และมาตรา 56 เป็นต้น

ประการที่สี่ คือ ภาคประชาชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรรับดำเนินการจัดทำ “คู่มือจริยธรรมสำหรับประชาชนในการมีส่วนร่วม และใช้สิทธิของพลเมืองทางการเมือง” โดยเฉพาะในเรื่องจริยธรรมในเสรีภาพการชุมนุมโดยสงบตามที่รัฐธรรมนูญ ๗ กำหนดไว้ในมาตรา 44 กับเรื่องจริยธรรมสำหรับประชาชนในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ในมาตรา 46 และมาตรา 56 นั้น ควรรับดำเนินการจัดทำคู่มือสำหรับประชาชนเป็นอันดับแรก

ในส่วนการเข้าชื่อเสนอกฎหมายหรือออกเสียงประชามติตามมาตรา 170 และ มาตรา 214 การถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งหรือการร้องเรียนสิทธิทางการเมืองในมาตราอื่น ๆ ควรดำเนินการจัดทำคู่มือสำหรับประชาชนเป็นลำดับรองลงมา

บรรณานุกรม

หนังสือเอกสารภาษาไทย

กมลชัย รัตนสกาวงศ์. **พื้นฐานความรู้หลักกฎหมายปกครองเยอรมัน.**

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2537.

กุลพล พลวัน. **พัฒนาการสิทธิมนุษยชน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2538.

_____. **รัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองสิทธิทางสังคมของผู้ป่วยโรคเอดส์. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ. ณ ห้องประชุมประชาสัมพันธ์ กรุงเทพมหานคร, 17 พฤษภาคม 2542.**

กุศล สุจรรยา. **ลาตินอเมริกาอดีต – ปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสตอร์, 2530.

โกศล ไสภาคย์วิจิตร. **การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายไทย.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

คึกฤทธิ์ ปราโมช. **คำบรรยายวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย : เรื่องพื้นฐานวัฒนธรรมไทย.** มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

จรัญ โฆษณานันท์. **กฎหมายกับสิทธิเสรีภาพในสังคมไทยเส้นขนานจาก 2475 ถึงปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: กศส., 2528.

_____. **นิติปรัชญา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2537.

_____. **ปรัชญากฎหมายไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2536.

_____. **รัฐธรรมนูญ 2540: จากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สู่มิเกลสิทธิมนุษยชน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2544.

จ่านง ทองประเสริฐ. **แบบเรียนศาสนาสากล.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2520.

- **ปรัชญาตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์, 2522.
- เชิดชาย เหล้าห้ำ. **ลาตินอเมริกา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวพินิต, 2524.
- เชาวนะ ไตรมาส. **ศาลรัฐธรรมนูญกับการปฏิรูปการเมือง: ศาลรัฐธรรมนูญไทยอดีต
ปัจจุบัน**. อนาคต, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นานา สิ่งพิมพ์, 2543.
- ดวงจิตต์ กำประเสริฐ. **ประวัติศาสตร์กฎหมาย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539.
- เดือน คำดี. **ปรัชญาตะวันตก จากยุคโบราณถึงปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522.
- ทัศนียา สุปรีชากร. **พจนานุกรมประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกา**. กรุงเทพมหานคร: ภาค
วิชาประวัติศาสตร์, 2522.
- ธนู แก้วโอกาส. **อเมริกา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชาติเศรษฐกิจ, 2536.
- **แอฟริกา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชาติเศรษฐกิจ, 2536.
- นพนิธิ สุริยะ. **สิทธิมนุษยชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2537.
- เนืองน้อย บุญยเนตร. **จริยศาสตร์ตะวันตก: ค้านท์, มิลล์, ฮอบส์, รอลส์, ชาร์ท**.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. **หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตาม
รัฐธรรมนูญใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. **กฎหมายมหาชน 1**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2536.
- **กฎหมายมหาชน 2**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2537.
- ปรีชา ช้างขวัญยืนและสมภาร พรหมทา. **มนุษย์กับศาสนา**. กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ประภาศรี สีหอำไพ. **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2540.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนัก
พิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2532.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิ
โกมลคีมทอง, 2542.

..... . นิติศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
สหธรรมิก, 2539.

พลศักดิ์ จริไกรศิริ. ความคิดทางการเมืองเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒน์ ประสานมิตร, 2529.

พนัส ทัศนียานนท์. ปรัชญากฎหมายธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2534

พิเชษฐ์ กาตามเกษตร, ปราณี ฟ้าพานิช และบรรจง บินกาชัน. มนุษย์ตามแนวทาง
อิสลาม, อ้างในพุทธวิบัติวิกฤตศาสนายุคหน้าปไตย, บรรณาธิการโดย พิทยา
ว่องกุล. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถีทรรศน์, 2542.

พินิจ รัตนกุล. เพลโตและปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพร่
พิทยา, 2541.

ไพฑูรย์ คัสเซ่. โฉมหน้าแอฟริกา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2517.

ภูริชญา วัฒนรุ่ง. หลักกฎหมายมหาชน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
2542.

มนตรี รูปสุวรรณ และคณะ. เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2542.

รองพล เจริญพันธุ์. นิติปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
2529.

ร.แสงกาด์. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์, 2526.

วรพจน์ วิสสุตพิชญ์. สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร: สำนัก
วิญญูชน, 2538.

วราภรณ์ จุลปานนท์. การเมืองระหว่างประเทศในแอฟริกา. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2541.

- วไล ณ ป้อมเพชร, ชุดอารยธรรมตะวันตกรากฐานของวัฒนธรรมตะวันตก
ประวัติศาสตร์สังเขปของโลกสมัยโบราณ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
สร้างสรรค์, 2524.
- วิชา มหาคุณ. การใช้เหตุผลทางกฎหมาย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ,
2522.
- วิษณุ เครืองาม. กฎหมายรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์,
2530.
- วีระ โลจายะ. กฎหมายสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
2538.
- ศิริโรจน์ ภาคสุวรรณ และเบ็ญมาศ จีนาพันธุ์. การเมืองระหว่างประเทศในแอฟริกา.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2528.
- ศิริโรจน์ ภาคสุวรรณ. แอฟริกา: การเมืองการปกครองเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2536.
- สมชาย กษัตริย์ประดิษฐ์. สิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2542.
- สมบัติ จันทรวงศ์. ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น บทวิเคราะห์โสเกรตีส. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524.
- _____. โสกราตีส ปัญหาเรื่องความดี. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518.
- สมภาร พรหมทา. มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พุทธชาด, 2538.
- สมยศ เชื้อไทย. ความรู้นิติปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน,
2536.
- สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ. พระนคร:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2514.
- สิทธิ บุตรอินทร์. ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา,
2523.

- สิวลี ศิริไธ. **จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- สุภูมิ นवलสกุล และโกศล โรจนพันธ์. **ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2534.
- สุรินทร์ พิศสุวรรณ. **สิทธิ: บทวิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของจอห์น ล็อก ในปรัชญาการเมืองสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521.
- สุริย์ พงษ์จันทร์. **ประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกา**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2526.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (ส.ศิวรักษ์). **นักปรัชญาการเมืองฝรั่ง**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, 2519.
- เสน่ห์ จามริก. **พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน, 2531.
- _____. **ฐานคิดสู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา, 2541.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. **วัฒนธรรมอิสลาม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ทางนำ, 2535.
- เสรี หล่อกันภัย และชนะจิตต์ อิศมันย์. **ศักดิ์ศรี ศักยภาพ สิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ในทัศนะของคริสเตียน. อ้างในพุทธวิบัติวิฤตศาสนายุคธนาธิปไตย**, บรรณาธิการโดยพิทยา ว่องกุล. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถีทรรศน์, 2542.
- เสนีย์ ปราโมช. **กฎหมายสมัยอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร: กรรมการจัดงานอนุสรณ์อยุธยา, 2510.
- เสถียร โกเศศ. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2530.
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส. **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543.

อมร รักษาสัตย์. ประชาธิปไตยในเยอรมัน: ประชาธิปไตย อุดมการณ์ หลักการ และ
แบบอย่างการปกครองหลายประเทศ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2539.

วารสาร

โกศล โสภาคย์วิจิตร. หลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ.

วารสารกฎหมายจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 3, 2 (พ.ค.-ส.ค. 2520): 41.

นพนิต สุริยะ. ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์: มองจากบริบทของไทย. วารสารนิติศาสตร์

30, 3 (กันยายน 2543): 504-510.

พิมล ธรรมพิทักษ์พงษ์. ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของ

ประชาชน. วารสารรัฐธรรมนูญ 3, 7 (ม.ค-เม.ษ. 2544): 67-84.

พินิจ รัตนกุล. สิทธิมนุษยชนและวัฒนธรรม. วารสารภาษาและวัฒนธรรม 2, 2

(กรกฎาคม-ธันวาคม 2525): 64-84.

จรรณ โฆษณานันท์. สิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีของมนุษย์: บทวิจารณ์เชิงวิเคราะห์

แนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนในโลกที่มีใช้ตะวันตก. วารสารกฎหมายจุฬา 10,

2 (ธันวาคม 2528): 64-113.

_____. ปัญหาสิทธิมนุษยชนวิถีเอเชียและวัฒนธรรมไทย. วารสารอัยการ 19,

217 (มีนาคม 2539): 61-88.

ไชยยันต์ ไชยพร. ชีวิตและความตายของปรัชญาการเมืองในยุควิทยาศาสตร์ ตอนที่ 1.

วารสารรัฐศาสตร์สาร 20, 3 (2541): 1-33.

สุจิต บุญบงการ. ความชัดเจนในสิทธิและเสรีภาพ: คำนึงกับการพัฒนาประชาธิปไตย.

วารสารศาลรัฐธรรมนูญ 2, 5 (พ.ค.-ส.ค. 2543): 23-31.

หนังสือแปล

ร.แลงกาต์. ทาสในกฎหมายเก่าของไทย. แปลโดย ไพโรจน์ กัมพูสิริ. วารสารนิติศาสตร์ 2

(มิถุนายน 2541): 320.

บัลเลอแก้วซ์. **เล่าเรื่องเมืองไทย**. แปลโดย สัตน์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2506.

แม็คโคแนลล์, แอล.ซี. **ทฤษฎีการเมืองตะวันตก เล่มหนึ่ง สมัยโบราณและยุคกลาง**. แปล
โดย สมบัติ จันทรวงศ์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทย
วัฒนาพานิช, 2520.

วอร์ด, โรเบิร์ต อี, และ รอย ซี. แมคริดิช. **ระบบการเมืองปัจจุบันยุโรป : สหพันธ์
สาธารณรัฐเยอรมัน**. แปลโดย สมศักดิ์ ชูโต. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2510.

ฮาร์มอน, เอ็ม. เจ. **ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน**. แปลโดย เสน่ห์ จามริก.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2529.

Forlag, Akademisk, and David Nye. **สังคมอเมริกันร่วมสมัย**. แปลโดย พงษ์ศรี เลขา
วัฒนะ และ ปราณี ณะชานันท์. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประวัติศาสตร์,
2522.

Rousseau. **The Social Contract**. แปลโดย จินดา จินตเสรี. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์บพิธ, 2517.

วิทยานิพนธ์

ชงทอง จันทรางศุ. **พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทยทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ**.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

ศิริมาลย์ ศรีใส. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศีลธรรมและ
กฎหมายในจริยศาสตร์ของคานท์**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตร
มหาบัณฑิต, สาขาจริยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.

เอกสารอื่นๆ

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. **สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญในความเป็นจริงและในทาง**

ปฏิบัติ. เอกสารสรุปการสัมมนาโครงการศาลรัฐธรรมนูญพบประชาชนในภูมิภาค. จัดโดยสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญด้วยความร่วมมือของสถาบันพระปกเกล้าสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง และจังหวัดขอนแก่น, 25 มิถุนายน 2542.

- บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. **ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ.** เอกสารประกอบการสัมมนา ณ ห้องประชุมกรมประชาสัมพันธ์ กรุงเทพมหานคร, สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2542.
- ไพฑูรย์ คัสเซ่. **การแบ่งแยกเชื้อชาติและสีผิวกับปัญหาสิทธิมนุษยชน.** รายงานการวิจัย เรื่อง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2530.
- สภาร่างรัฐธรรมนูญ. **บันทึกการประชุมคณะกรรมการพิจารณากร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 1-10.** พฤษภาคม-มิถุนายน 2540.
- _____. **รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ. ครั้งที่ 14 /2540 (กรณีพิเศษ) 8 กรกฎาคม 2540.**

หนังสือต่างประเทศ

- Bleckmann, Albert. **Staatsrecht II-Die Grundrechte.** n.p.: Muenchen, 1997.
- Bloom, Allen. Jean Jacques . **Rousseau:History of Political Philosophy.** Edited by Leo Trauss and Joseph Cropsey. Chicago: Rand Mc Nally, 1963.
- Boateng, E.A. **A Political Geography of Africa.** London: Cambridge University, 1978.
- Bodenheimer, Edgar. **Jurisprudence.** Cambridge: Harvard University Press, 1981.
- Cerna, Christina M. **Universality of Human Rights and Cultural Diversity: Implementation of Human Rights in Different Socio-Cultural Contexts.** n.p.: Human Rights Quarterly, 1994.

Feldman, David. **Human Dignity as a Legal Valve-Part I**, Public Law: Winter, 1999.

Fredrickson, George M. **White Supremacy: A Comparative Study in American And South African History** . London: Oxford University, 1981.

H.MC Ilwain, Charlos. **The Growth of Political Thought in the West from the Creeks to the End of the Middle Ages**. New York: n.p., 1932.

Immanuel, Kant, and H. J Paton, translator. **Groundwark of the Metaphtsic of Morals**. New York: Happer&Raw, 1964.

_____. **The Moral Law: Kant's Groundwork of the Metaphysics of Morals**. H.J. Pton, trans. London: Hutehinson University Library, 1785.

_____. **Critique of Practical Reason**. Lewis White Beck, edited. USA: Macmillan, 1988.

Luard, Even. **The Origins of International Concern Over Human Rights. The International Protection of Human Rights**. ED Even Luard. New Youk: F.A. praeger, 1967.

Rhoda E. Howard and Jack Donnelly, **Human Dignity, Human Rights and Political Regimes, Universal Human Rights in theory and Practice**, London: Cornell University Press, 1989.

Phoda Howard, Dignity: **Community and Human Rights**, philadelphia: University of Pennsylvania: Press, 1992.

Thomas, E. Hill, Jr. **Dignity and Practical Reason in Kant's Moral Theory**. Ithaca and London: Cornell University Press, 1992.

Stern, Klaus. **Das Staatsrecht der Bundersrepublik Deutschland**. Band II/2. Allgemeine Lehren der Grundrechte, Muenchen, 1994.

ประวัติผู้เขียน

- ชื่อ - ชื่อสกุล : นายยศศักดิ์ โกไศยกานนท์
- วุฒิการศึกษา : นิติศาสตรบัณฑิต
: ศิลปศาสตรบัณฑิต (สาขาการปกครอง)
: นิติศาสตรมหาบัณฑิต (สาขากฎหมายมหาชน)
: LLD. Candidate (social sciences of law)
Ramkhamhaeng University
- ตำแหน่งหน้าที่การงาน : อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต พ.ศ. 2545 - ปัจจุบัน
: ผู้อำนวยการประจำคณะกรรมการการยุติธรรม
และสิทธิมนุษยชน วุฒิสภา พ.ศ. 2545
: นักวิชาการประจำคณะกรรมการการยุติธรรม
และสิทธิมนุษยชน วุฒิสภา พ.ศ. 2546
: ที่ปรึกษาประจำคณะกรรมการการสื่อสาร
และโทรคมนาคม สภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2547
: เลขาธิการและกรรมการสำนักงานคดีปกครอง
กรรมการสิทธิมนุษยชน กรรมการพิจารณา
กลั่นกรองร่างกฎหมายแห่งสภานายความ
และกรรมการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมาย
ของสภานายความ พ.ศ. 2545 - ปัจจุบัน
: กรรมการร่างระเบียบกระทรวงยุติธรรม
ว่าด้วยอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
พ.ศ. 2548